
NOTAT 2009–20

Gjelds- og driftskredittundersøkelse på
bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet for
2008

Torbjørn Haukås

Ivar Hovland

Anastasia Olsen

NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

Serie	Notat
Redaktør	Agnar Hegrenes
Tittel	Gjeld og driftskredittundersøkelse på bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet for 2008
Forfattere	Torbjørn Haukås, Ivar Hovland og Anastasia Olsen
Prosjekt	Gjeld og driftskredittundersøkelse på bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet for 2008 (D843)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2009
Antall sider	45
ISBN	978-82-7077-764-8
ISSN	0805-9691
Emneord	Gjeld, driftskreditt, lån, markedsandeler, landbruk, rentesatser, banker

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruks- og matdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) har på oppdrag fra Landkreditt gjennomført en undersøkelse av langsiktig gjeld og driftskreditt i landbruket på basis av driftsgranskingene for 2008. I tillegg er omfanget av leasing i landbruket registrert. Det er registrert banktype, betalte renter og gebyrer og vilkår for driftskreditt for den enkelte bruker.

Det er registrert opplysninger for i alt 826 av 861 bruk i driftsgranskingene. Antallet observasjoner i de ulike delene av undersøkelsen vil variere etter hvor mange registreringer som finnes. Det er gjort registreringer for hvert enkelt bruk. En rekke medarbeidere i NILF har utført grunnlagsregistreringene i løpet av oppgjørssesongen for driftsgranskingene.

Anastasia Olsen har kontrollert grunnlagsdata og har sammen med Ivar Hovland hatt ansvar for mange av beregningene som er utført på materialet. Torbjørn Haukås har vært prosjektleder og har sammen med Anastasia Olsen og Ivar Hovland skrevet notatet. Heidi Knutsen og Lars Johan Rustad har gått gjennom notatet og kommet med konstruktive kommentarer. Anne Bente Ellevold har klargjort manuskriptet for trykking.

Vi vil takke Landkreditt for et interessant oppdrag og for nyttige innspill i forbindelse med slutføringen av notatet.

Oslo, desember 2009

Ivar Pettersen

Innhold

SAMMENDRAG.....	1
1 INNLEDNING.....	3
2 MAKROTALL FOR JORDBRUKET.....	5
2.1 Kapital og gjeld.....	5
2.2 Investeringer.....	5
2.3 Gjeldsutvikling i driftsgranskingene.....	7
2.4 Kort om driftskredittordningen.....	8
3 MARKEDSANDELER.....	9
3.1 Driftskreditt.....	9
3.1.1 Markedsandel i ulike regioner etter antall bruk.....	9
3.1.2 Markedsandel for driftsformene.....	12
3.1.3 Markedsandel etter kredittramme.....	14
3.1.4 Endringer i markedet fra 2004 til 2008.....	15
3.2 Langsiktig gjeld.....	15
3.2.1 Markedsandel i ulike regioner.....	15
3.2.2 Markedsandel langsiktig gjeld for driftsformene.....	18
3.2.3 Markedsandel i ulike størrelsesgrupper, langsiktig gjeld.....	19
3.2.4 Utvikling av markedet gjennom 2008.....	20
3.2.5 Endringer i markedet.....	20
4 BRUKERNES ØKONOMISKE STILLING.....	23
4.1 Alder på bruker.....	23
4.2 Region.....	24
4.3 Driftsform.....	24
4.4 Areal.....	25
5 RENTESATSER.....	27
5.1 Utvikling av markedsrente.....	27
5.2 Rentesatser i driftsgranskingsmaterialet.....	28
5.3 Renter på driftskreditt.....	28
5.3.1 Banktype.....	29
5.3.2 Regioner.....	29
5.3.3 Alder.....	30
5.3.4 Overskredet kredittramme.....	31
5.4 Renter på langsiktig gjeld.....	32
5.4.1 Rentesatser etter region.....	32
5.4.2 Driftsform.....	33
5.4.3 Alder.....	34
5.4.4 Gjeldsprosent.....	35
5.4.5 Rentesats etter størrelse på lånebeløp.....	36
6 KOSTNADER VED BRUK AV DRIFTSKREDITTKONTO.....	37
6.1 Gebyrer.....	37
6.2 Renteinntekter.....	38
6.3 Rentemargin.....	39
6.4 Regneeksempler.....	39

7 LEASING	41
7.1 Generelt om leasing.....	41
7.2 Leasing på driftsgranskingsbrukene.....	42
7.2.1 Generelt.....	42
7.2.2 Leasing fordelt på ulike regioner	42
7.2.3 Leasing i størrelsesgrupper	43
7.2.4 Annet.....	43
LITTERATUR	45

Sammendrag

På oppdrag fra Landkreditt har Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) gjennomført en gjeldsundersøkelse på basis av driftsgranskingene for 2008. Formålet med undersøkelsen er å se på gjeldsforhold og driftskreditt i landbruket og utvikling over tid. Det er også lagt vekt på å vise hvilke markedsandeler de forskjellige banktypene innehar, og hvilke betingelser de yter overfor landbruket som kundegruppe. Landkreditt har finansiert undersøkelsen. Driftsgranskingsmaterialet for 2008 omfatter i alt 861 bruk fordelt over hele landet. Av disse brukene hadde 825 bruk registrert driftskredittkonto, 758 bruk hadde ett eller flere langsiktige lån.

Gjeldsprosent er høyest i Nord-Norge (56 %) og Rogaland/Agder (53 %). Samlet gjeld for brukerne har økt mye i gjennomsnitt fra 1996 til 2006. De tre siste årene har gjeldsprosenten vært omtrent uendret rundt 45 prosent.

Markedsandelene for de ulike bankene varierer både med tanke på regioner, størrelsesgrupper og driftsformer. For Landkreditt er situasjonen følgende:

- Regioner. Høyest andel på Østlandet med vel 20 prosent både når en ser på gjeld på driftskreditt og langsiktig lån.
- Driftsform. Landkreditt størst blant bruk med korn og korn/svin og lavest blant bruk med sau.
- Brukstørrelse. Landkreditts andel øker med størrelse på brukene fra 5,7 prosent for de minste til 16,0 prosent for de største.
- Kredittramme. Landkreditt har økende markedsandel med økende kredittramme på driftskreditt. Den stiger fra 3 prosent for bruk med kredittramme under kr 50 000 til 41 prosent for de med kredittramme over kr 500 000.

Landkreditts markedsandel er i denne undersøkelsen beregnet til 23,2 prosent for gjeld på driftskredittkontoen og 14,6 prosent for langsiktig gjeld. Det var en økning på 3,3 prosentpoeng for driftskreditt og en nedgang 0,8 prosentpoeng for langsiktig gjeld i forhold til undersøkelsen for 2006. Det har også skjedd en liten endring i løpet av 2008. Langsiktig gjeld økte med 2,5 prosent i løpet av året.

Pengemarkedsrenten ble doblet fra 3,1 prosent i 2006 til 6,2 prosent i 2008. Renteundersøkelsen viser at det er en liten forskjell i rentenivå mellom Landkreditt og de andre banktypene. Dette gjelder både oppgitt rente fra kontoutskrift og beregnet rente for driftskreditt og for beregnet rente på langsiktig gjeld med noen få unntak. Statsbanker har lavere rentenivå på langsiktige lån (6,37 %) enn Landkreditt (7,15 %). De andre bankene ligger 0,1–0,4 prosentpoeng over Landkreditt for rentefot på langsiktige lån. Det er mindre forskjeller mellom bankene i 2008 enn i 2006, noe som kan tyde på skjerpet konkurranse i markedet.

I denne undersøkelsen har vi også sett på leasing. I 2008 var samlet leasingkostnad 17,7 mill. kr i driftsgranskingsmaterialet, eller kr 20 600 per bruk i middel. Av 861 bruk i driftsgranskingene er det registrert leasing på 205 bruk, i hovedsak maskiner og utstyr (201 bruk), noen få med annet utstyr (4 bruk). En tredjedel av driftsgranskingsbrukene i Nord-Norge har en eller flere leasingkontrakter. Innslag av leasing er nesten dobbelt så høyt i Nord-Norge som i resten av landet. Laveste leasingskostnader per bruk finner vi fortsatt på Vestlandet. I dette prosjektet er det ikke gjort registreringer av leasing for andre næringer enn jordbruk eller privat.

1 Innledning

Året 2008 var et turbulent år for norsk økonomi. Året startet med høykonjunktur og stigende rentenivå. På høsten kom finanskrisen og førte til bråstopp i mange sektorer innen norsk og internasjonalt næringsliv. For landbruket betydde dette høyt og stigende rentenivå utover året. Fallet i styringsrenten kom først mot slutten av året, og fikk liten betydning for resultatet for 2008.

Formålet med undersøkelsen er å se på gjeldsforhold og driftskreditt i landbruket og utvikling over tid. Det er også lagt vekt på å vise hvilke markedsandeler de forskjellige banktypene innehar og hvilke betingelser de yter overfor landbruket som kundegruppe. Landkreditt har finansiert undersøkelsen. Undersøkelsen omfatter 861 bruk som deltok i driftsgranskingene i 2008. Driftsgranskinger i jord- og skogbruk viser resultater for gårdsbruk der en vesentlig del av familiens samlede inntekter kommer fra jord- og/eller skogbruk. I tillegg viser driftsgranskingene inntekter fra annen næring, lønn, pensjoner, renter m.v.

Driftsgranskingsmaterialet er basert på regnskap fra tilfeldig utvalgte bruk fra produksjonstilskuddsregisteret. Rundt 900 bruk har deltatt i granskingene de senere årene. Det er gjort et stratifisert utvalg for produksjoner, regioner og størrelsesgrupper. Deltakelsen er frivillig, og det er ikke begrensinger på hvor lenge et bruk kan være med. Brukeren skal ikke være over 67 år. Rundt 10 prosent av deltakerbrukene skiftes ut årlig, det er derfor god kontinuitet i materialet.

Ved å forutsette at en vesentlig del av inntektene skal komme fra jordbruket, blir de små brukene noe underrepresentert, mens de store brukene blir noe overrepresentert i driftsgranskingene. Mens det i 2008 var 46 400 bruk som søkte om produksjonstilskudd, var det bare 32 400 bruk som hadde grunnlag for et økonomisk resultat som er høyt nok til at de kan rekrutteres til driftsgranskingene. Disse står for 96 prosent av samlet standard dekningsbidrag i jordbruket. Når det gjelder driftsformer, er melkeproduksjonsbruk noe overrepresentert og kornbruk noe underrepresentert.

Det har tidligere vært gjort lignende undersøkelser på materialet for 1996, 1999, 2001, 2003, 2004 og 2006. Som ved forrige undersøkelse for 2006, har vi denne gangen sett på både kortsiktig gjeld (driftskreditt) og langsiktig gjeld. Dessuten er omfang av leasing registrert. Resultatene er sammenlignbare med tidligere undersøkelser da vi har brukt de samme metodene som tidligere. Undersøkelsen er bygget på driftsgranskingsmaterialet, og vil nødvendigvis ikke være like representativt for jordbruket i alle grupperinger og inndelinger.

Av de 861 brukene som er med i driftsgranskingene, er det 795 bruk som har driftskreditt, og 786 bruk som har ett eller flere langsiktige lån spredt på ulike finansinstitusjoner. For noen enkeltbruk mangler det en del opplysninger. Det vil derfor være varierende antall observasjoner bak de forskjellige presenterte resultatene. Samdrifter i melkeproduksjonen med to eller flere aktive deltakere er ikke med i denne undersøkelsen.

I alt 66 bruk (8 %) av 861 bruk har ikke registrert driftskreditt. Det er samme nivå som for undersøkelsen i 2006. Det er flere grunner til at noen bønder ikke har driftskreditt, mange har en finansiell basis som er så god at det er unødvendig med driftskreditt, og det er ofte bedre betingelser på brukskonti dersom de ikke omfatter kreditt. 75 bruk (9 %) har ikke langsiktig gjeld til kredittinstitusjoner.

For driftskredittundersøkelsen har vi hentet følgende tilleggsopplysninger: Inngående og utgående balanse på driftskreditt, påløpt rente, samlet betalt gebyr, rentesatser for debet- og kredittrente og gebyrsatser. De forskjellige bankene har ulike betingelser

knyttet til driftskreditt. Vi har beregnet gjennomsnittsverdier for en rekke variabler som er av interesse for vurdering av kostnader ved bruk av driftskredittkonto.

For langsiktig gjeld har vi registrert følgende opplysninger: Utgående og inngående balanse for hvert enkelt lån og korresponderende påløpt rente. Det er også notert dato for opptak av nye lån dersom lånet ble tatt opp i løpet av året, og innløsningsdato for lån nedbetalt i løpet av året. Dette er gjort for å finne gjennomsnittsgjeld for det registrerte rentebeløpet. Registreringene gir en oversikt over omfang og sammensetning av gjeld og renter på deltakerbrukene.

I undersøkelsen opererer vi med fire ulike bankkategorier når det gjelder driftskreditt og seks kategorier når det gjelder langsiktig gjeld. Inndeling i kategoriene for langsiktig gjeld er listet nedenfor:

- Store sparebanker med forvaltningskapital større enn 20 mrd. kr
- Små lokale sparebanker
- Forretningsbanker
- Landkreditt
- Statsbanker som Innovasjon Norge og Statens Lånekasse.
- Andre. Denne gruppen inneholder alle lånegivere som ikke kan plasseres i andre gruppene. Det kan være lån i forskjellige former for finansieringsselskaper m.m. De senere årene har rentefrie lån til brannvarslingsanlegg økt mye i materialet. Disse er plassert i denne gruppen.

For driftskreditt er det ikke registrert data for statsbanker og «Andre», da det ikke finnes tilbud om driftskreditt fra disse to kategoriene.

For å fjerne eventuelle feil i materialet har vi i renteberegningene for langsiktige lån avgrenset materialet til lån som har rentesats mellom 3 prosent og 15 prosent.

Notatet er inndelt i følgende emner: Makrotall for jordbruket, markedsandeler, brukernes økonomiske stilling, rentesatser, kostnader ved bruk av driftskredittkonto og leasing.

2 Makrotall for jordbruket

2.1 Kapital og gjeld

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har beregnet makrotall for jordbruket. Tabell 2.1 viser beregninger for samlet kapital og gjeld i jordbruket de årene det er foretatt gjeldsundersøkelse. Tallene er basert på historisk kostpris, og er derfor sammenlignbare med driftsgranskingene.

Tabell 2.1 Innsatt kapital og gjeld i jordbruket, mill. kr

	1996	1999	2001	2003	2004	2006	2008
Jord og bygninger	32 725	35 288	36 292	37 879	38 562	48 609	53 412
Maskiner/redskap	10 015	9 512	9 904	10 805	10 639	10 689	12 616
Biler	325	277	337	348	349	361	353
Husdyr	8 208	7 435	6 872	6 581	6 576	6 990	7 872
Varer i arbeid	6 314	6 029	5 996	6 338	6 435	7 088	7 845
Sum bokført kapital	57 587	58 541	59 401	62 557	62 561	73 738	82 098
Lånt kapital	21 714	23 921	24 794	28 415	29 897	34 607	39 340
Egenkapital	35 873	34 620	34 607	33 563	32 664	39 131	42 758
Gjeldsprosent	37,7	40,9	41,7	45,8	47,8	46,9	47,9

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket, BFJ 1997-2009

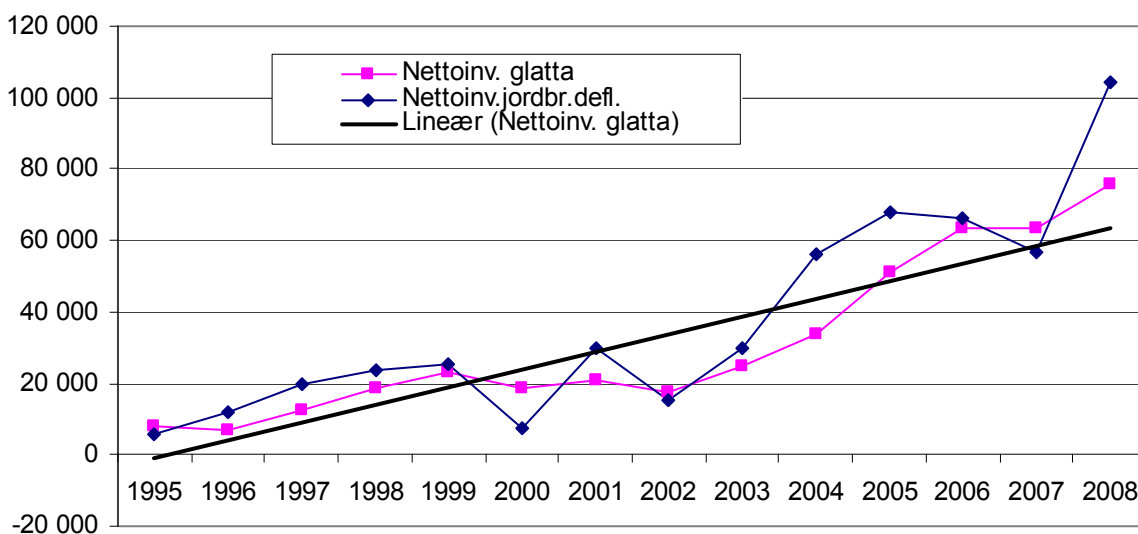
Totalgjeld for jordbruksbefolkningen for 2008 er beregnet til 67,057 mrd. kr (BFJ upubl., 2009). Dette er en økning på 16 prosent fra 2006. For å finne hvor mye av gjelda som er tilknyttet jordbruket, er forholdet mellom eiendeler i jordbruket og sum eiendeler i driftsgranskingene benyttet. Tabellen viser at totalt innsatt kapital i jordbruket har økt noe i perioden fra 1996 til 2004. Etter 2004 har økningen vært langt større. Det er spesielt jord og bygninger som har økt. Fra 2006 til 2008 har det vært økning også på de andre postene. Gjelden har også økt, mens egenkapitalen endret seg lite fram til 2004. Fra 2004 til 2008 har gjeldsprosenten vært stabil på 47–48 prosent. Den samme utviklingen finner vi også igjen i driftsgranskingene selv om gjeldsprosenten er noe lavere der i 2008 (45 %).

Rentenivået på lån til jordbruket betyr mye økonomisk. Lånt kapital i jordbruket er beregnet til vel 39 mrd. kr. En økning av renten med ett prosentpoeng medfører årlig 390 mill. kr i ekstra kostnader for jordbruket. Det er et stort potensial for næringen å spare ved å benytte de rimeligste lånetilbudene i markedet. Det gjelder både for langsiktige pantelån og for kortsiktige kreditter (driftskreditt).

2.2 Investeringer

Økningen i gjeld i landbruket henger ofte sammen med investeringsnivået. Fram til 2003 lå nivået på nettoinvesteringer jevnt rundt kr 20 000 per bruk i gjennomsnitt for materialet. Fra 2004 har investeringsnivået økt betydelig, de påfølgende årene lå nettoinvesteringer rundt kr 60 000 i snitt per bruk. I 2008 fikk vi et nytt hopp i nettoinveste-

ringer, og endte på kr 104 200 per bruk i gjennomsnitt. Det blir investert mest i bygninger (55 %), men også i melkekvote (11 %), jord m.m. (10 %) og maskiner (24 %).

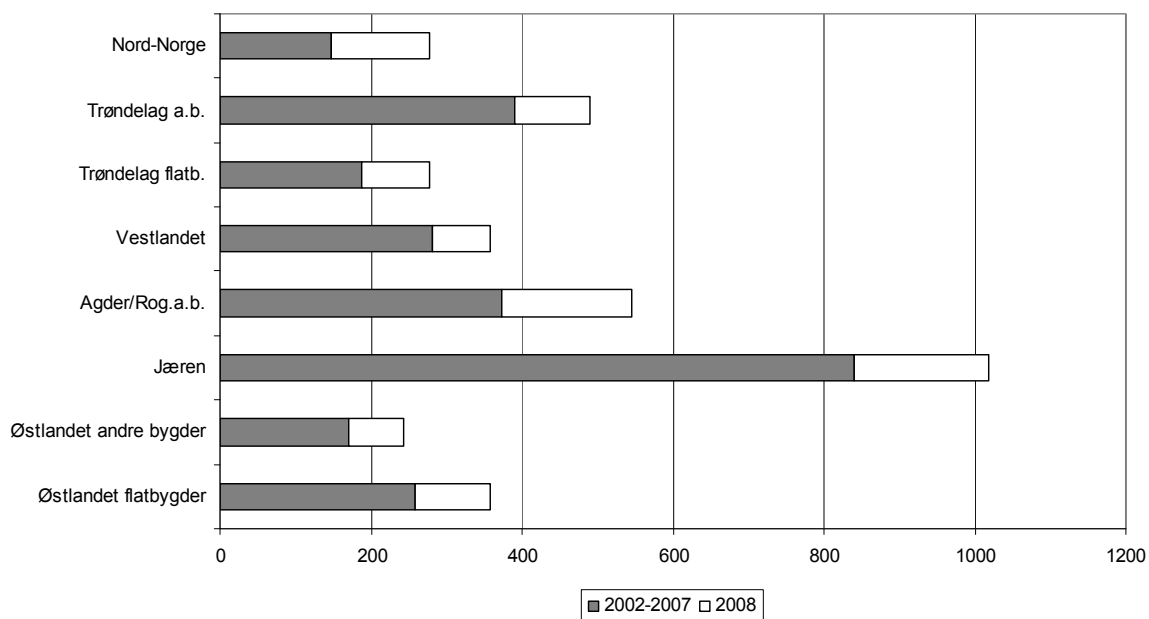
Figur 2.1 Nettoinvesteringer¹ i jordbruket 1995–2008. Landstal deflatert etter konsumprisindeksen (NILF, Driftsgranskningene 2008)

Som det går fram av figur 2.1, har det vært en betydelig økning i nettoinvesteringene fra 1997 til 2008. Økning i rentenivå fra 2004 fram mot slutten av 2008 har ikke dempet investeringslysten i landbruket. Glatta investeringer er treårs gjennomsnitt som brukes for lettere å kunne se trender. Trenden viser økende nettoinvesteringer i jordbruket. I tillegg kommer investeringer i tilleggsnæringer, annen næring og privat.

Det er høyt investeringsnivå i mange regioner, og det har vært høyest nettoinvestering på Jæren de siste årene. Av driftsformene er det investert mye både i svinehold og melkeproduksjon. Det har vært beskjeden nettoinvestering i sauehold og kornproduksjon i samme perioden.

Figur 2.2 viser akkumulert nettoinvestering over sju år fra 2002 til 2008. Figuren viser at det er stor forskjell mellom landsdelene med tanke på nettoinvestering i perioden. Rogaland og Agder og da spesielt Jæren har hatt et høyt investeringsnivå i løpet av perioden, mens Østlandet og flatbygdene i Trøndelag har hatt langt lavere investeringsnivå. Det er blitt investert mest i de tunge husdyrdistriktene.

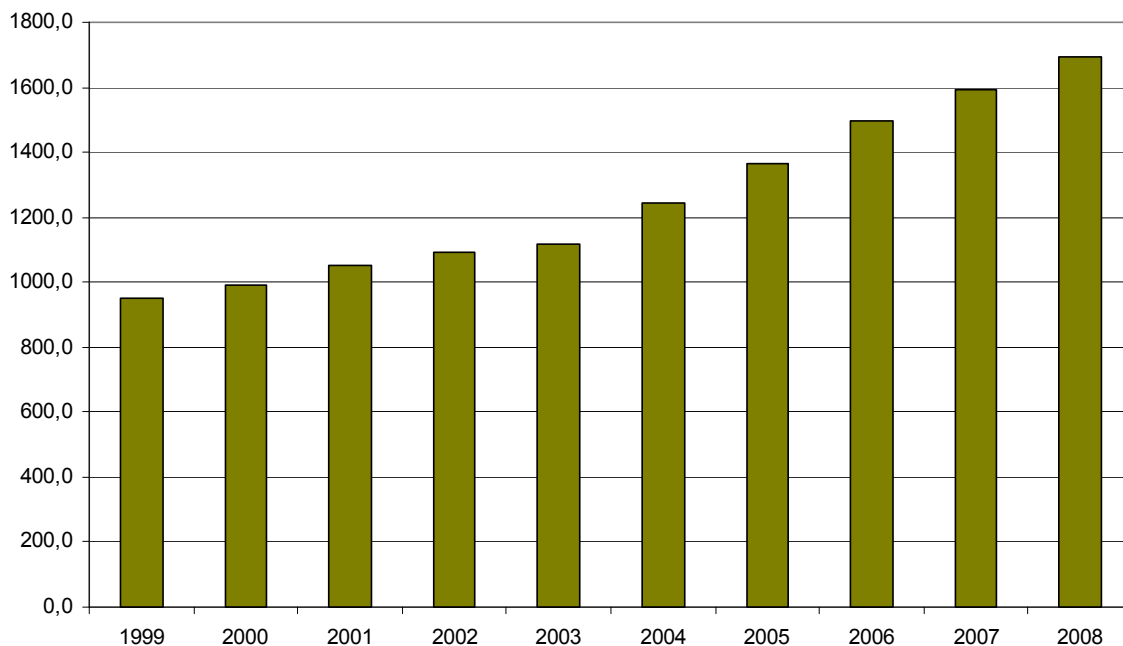
¹ Nettoinvesteringer er her definert som bruttoinvesteringer med fradrag av kapitalslit, frasal og tilskudd. Det er oppgitt i gjennomsnitt per bruk for alle deltakerne i driftsgranskningene. Nettoinvesteringer er inflasjonsjustert etter konsumprisindeksen. Glatta resultat er 3-års gjennomsnitt

Figur 2.2 Akkumulert nettoinvestering per bruk i 1 000 kr 2002–2008 fordelt på regioner

2.3 Gjeldsutvikling i driftsgranskingene

Gjeldsnivået i driftsgranskingene har steget fra knapt 1 mill. kr per bruk i snitt i 1999 til 1,7 mill. kr i 2008 målt i faste 2008-kroner. Dette gjelder all gjeld på brukene, både i næring og privat. Av dette utgjør kortsiktig gjeld 17 prosent. En firedel av kortsiktig gjeld er driftskreditt. Det har vært gjeldsøkning i alle landsdeler, fra 2007 til 2008 økte samlet gjeld med 10 prosent, mest i Nord-Norge med 24 prosent. Gjeldsprosenten er ett prosentpoeng lavere enn i 2006, og lå på 45 prosent i 2008. Gjeldsprosenten er høyest i Nord-Norge (56 %) og i Agder og Rogaland (53 %) og lavest på Vestlandet med 40 prosent.

Figur 2.3 Gjeldsutvikling, gjennomsnitt per bruk i driftsgranskingene 1999–2008. Tallene er deflaterte etter konsumprisindeksen, tusen kroner

2.4 Kort om driftskredittordningen

Driftskreditt - eller «Oppgjørs- og driftskredittordningen i landbruket» - som ordningen egentlig heter, er bondens egen kassakredittordning. Mot pant i framtidige oppgjør for leveranser til de bedriftene bonden er leverandør til - kan han eller hun nyte godt av en kredittbevilgning til en relativt lav lånerente.

For å kunne nyte godt av ordningen må bonden enten være eier i minst én av de deltakende samvirkebedriftene eller leverandør til en bedrift som er med i ordningen. Alle utbetalinger for oppgjør fra de bedriftene bonden leverer til, skal gå gjennom den banken bonden har opprettet driftskreditt i. Størrelsen på bevilget kreditt vil være avhengig av historiske leveranser til bedriftene. Når det gjelder nyetablerte bønder beregnes kredittrammens størrelse i forhold til oppgjør for framtidige leveranser. Normalt vil kredittrammen være 40 prosent av de forventede utbetalingene fra de aktuelle bedriftene.

Formålet med ordningen er å sikre bonden gode betingelser på driftskreditt. Dette sikres ved at bedriftene stiller garanti for 50 prosent av eventuelle tap på driftskreditten, basert på pant i oppgjør for leveranser. Det er kombinasjonen av bankens pant i leveranser og bedriftenes kollektive garantiansvar, som gjør den gunstige lånerenten mulig.

Mer om disse ordningene finnes på Norsk landbrukssamvirke 2009 og KLF 2005.

3 Markedsandeler

Markedsandeler for de forskjellige bankkategoriene er beregnet både etter region, driftsform og kredittramme. De 34 samdriftene i driftsgranskingene er ikke omfattet av undersøkelsen. Beregningene i kapittel 3.1 er gjort på grunnlag av opplysningene fra de 785 brukene som har en driftskredittkonto med registrert innvilget kreditt. Kapittel 3.2 omhandler bruk med opplysninger om all langsiktig gjeld med unntak av familielån. Det er 758 bruk som har ett eller flere langsiktige lån registrert.

I denne undersøkelsen er landet delt inn i fem regioner: Østlandet, Agder og Rogaland, Vestlandet, Trøndelag og Nord-Norge. Tabellene viser også antall bruk som er med i utvalget. Grunnen til at det ikke finnes opplysninger for alle de 861 brukene som er med i driftsgranskingene, er at de ikke har driftskreditt/langsiktige lån, mangel på informasjon i regnskapene eller mangelfulle registreringer.

3.1 Driftskreditt

I driftskredittundersøkelsen er bankene klassifisert i 4 kategorier: Landkreditt, Store sparebanker, Lokale sparebanker, og Forretningsbanker.

3.1.1 Markedsandel i ulike regioner etter antall bruk

Tabellene 3.1 til 3.5 viser driftskreditt og kredittramme fordelt på ulike regioner. Vi ser at et stort flertall (67,5 %) av brukene har sin driftskredittkonto i sparebanker, noen flere i lokale sparebanker enn i de store. Det er bruk med tilknytning til sparebanker som i gjennomsnitt har den laveste kreditten. Brukene som har driftskredittkontoen i Landkreditt, har gjennomsnittlig en betydelig høyere kredittramme enn bruk som har driftskredittkonto i andre banker. For driftskreditt er det 14,9 prosent av alle bruk i driftsgranskingene som benytter seg av Landkreditt, en økning på 3,3 prosentpoeng fra 2006. De fleste av disse ligger på Østlandet. Det er i all hovedsak bruk på Østlandet som også benytter seg av forretningsbanker. Årsaken til dette er DnBs oppkjøp av Gjensidige Nor (tidligere Sparebanken Nor) i desember 2003.,

Tabell 3.1 Kundemasse for driftskreditt fordelt på banker og regioner, antall bruk

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	60	14	15	13	15	117
Lokale sparebanker	102	45	70	44	24	285
Store sparebanker	45	44	50	55	51	245
Forretningsbanker	94	12	7	13	12	138
Sum	301	115	142	125	102	785

Tabell 3.2 viser prosentvis fordeling av bankkundene mellom regioner og bankkategorier.

Tabell 3.2 Kundemasse for driftskreditt, gjeld per 31.12. 2008 fordelt på banker og regioner i prosent

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	19,9	12,2	10,6	10,4	14,7	14,9
Lokale sparebanker	33,9	39,1	49,3	35,2	23,5	36,3
Store sparebanker	15,0	38,3	35,2	44,0	50,0	31,2
Forretningsbanker	31,2	10,4	4,9	10,4	11,8	17,6
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Det går fram av tabellene at Landkreditt har 14,9 prosent av kundemassen. Til gjengjeld har Landkreditt 23,2 prosent av registrert gjeld på driftskreditt og 21,3 prosent av kredittrammen (tabell 3.5). Det viser at Landkreditt har større kunder enn de andre bankene, og at disse har høyre utnyttingsgrad av driftskreditten. Det er sparebankene som har de fleste driftskredittkundene, til sammen 67,5 prosent av kundemassen. De lokale sparebankene har noen flere enn de store, og kundemassen er jevnt fordelt over hele landet, men andelen er minst på Østlandet. Forretningsbankene har lav markedsandel på Sør- og Vestlandet og i Trøndelag.

Tabell 3.3 viser gjeld på driftskredittkonto i millioner kroner. Det er kun enheter med negativ saldo ved utgangen av året som inngår i resultatene, i alt 447 bruk. Samlet registrert kreditt på disse brukene ved utgangen av året var knapt 89 mill. kr, kr 199 000 per bruk i gjennomsnitt. Av tabellen går det fram sparebankene har 57 prosent av samlet kreditt mens de har 67,5 prosent av kundemassen. Forretningsbankenes kunder ligger litt over gjennomsnittlig kreditt, og har omtrent 17 prosent av kundemassen og 20 prosent av samlet kreditt.

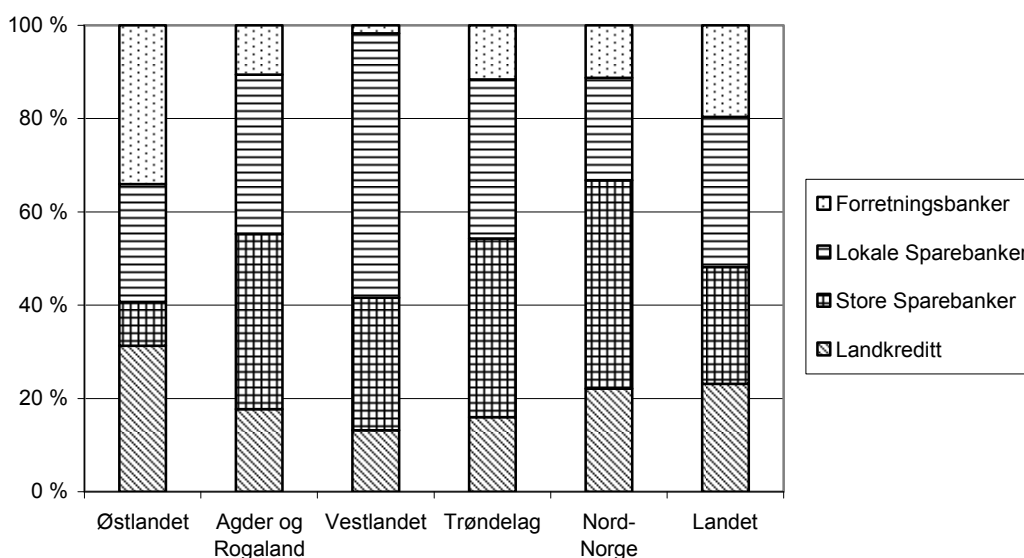
Tabell 3.3 Markedet for driftskreditt fordelt på banker og regioner etter sum gjeld per 31.12. 2008, i mill. kr

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	11,99	2,59	1,76	1,92	2,33	20,59
Lokale sparebanker	9,68	5,00	7,57	4,09	2,32	28,66
Store sparebanker	3,62	5,50	3,80	4,59	4,71	22,22
Forretningsbanker	13,07	1,55	0,23	1,39	1,19	17,43
sum	38,36	14,63	13,37	11,99	10,55	88,90

Tabell 3.4 Markedet for driftskreditt gjeld per 31.12. fordelt på banker og regioner i prosent

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	31,3	17,7	13,2	16,0	22,1	23,2
Lokale sparebanker	25,2	34,2	56,6	34,1	22,0	32,2
Store sparebanker	9,4	37,6	28,4	38,3	44,7	25,0
Forretningsbanker	34,1	10,6	1,7	11,6	11,3	19,6
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Figur 3.1 fremstiller tabell 3.4 grafisk og viser sum på driftskreditt i prosent for ulike regioner fordelt på banktyper. Det går tydelig fram at sparebankene står sterkt på Vestlandet med 85 prosent av samlet kreditt. Særlig sterkt står de lokale sparebankene med nesten 57 prosent av kreditten. I Nord-Norge er det de store sparebankene som dominerer markedet med nesten 45 prosent av kreditten.

Figur 3.1 Bankenes markedsandel etter samlet driftskreditt per 31.12. i ulike regioner, prosent

Tabell 3.5 viser innvilget kreditttramme for de forskjellige bankene i det aktuelle utvalget. Av Tabell 3.5 går det fram at Landkreditt har 21,3 prosent av kreditttrammen på landsbasis. Sparebankene har 64 prosent og forretningsbankene 14 prosent. Det er store regionale variasjoner mellom banktypene.

Tabell 3.5 Driftskreditt i ulike regioner etter kreditttramme i mill. kr

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet	
						Sum	%
Landkreditt	10,6	6,4	2,8	3,3	2,8	25,9	21,3
Lokale sparebanker	8,0	6,8	11,4	8,1	4,4	38,7	31,8
Store sparebanker	6,5	8,1	7,5	10,0	7,5	39,6	32,5
Forretningsbanker	10,6	2,2	0,4	2,4	1,9	17,6	14,4
Sum	35,7	23,5	22,2	23,8	16,5	121,8	100

Når vi ser innvilget kreditttramme (tabell 3.5) i forhold til gjeld per 31.12 (tabell 3.4), kan vi finne ut i hvor stor grad brukere benytter seg av kreditten. Det går fram av tabell 3.3 og tabell 3.5 at kunder i Landkreditt utnytter hele 79 prosent av kreditttrammen. For de små sparebankene var utnyttingsgraden bare 56 prosent, for de store sparebankene 74 prosent og for forretningsbankene hele 99 prosent på vårt måletidspunkt ved utgangen av året.

3.1.2 Markedsandel for driftsformene

I denne delen av undersøkelsen har vi valgt ut de seks driftsformene med flest deltakere i driftsgranskningene for å se på forskjeller mellom størrelse på driftskreditten og banktype (tabell 3.6). Melkeproduksjon kombinert med større eller mindre innslag av kjøttproduksjon, er den klart største gruppen med i alt 313 bruk. I denne gruppen har Landkreditt 14 prosent av markedet om en ser på antall bruk, og 22 prosent av markedet om en ser på total gjeld. Dette er en økning fra 10 prosent når det gjelder antall bruk, og samme andel når man legger samlet gjeld til grunn, sammenlignet med undersøkelsen for 2006. Lokale sparebanker har 37 prosent av antall bruk og 24 prosent av total gjeld på bruk med melk og storfekjøtt, mens tilsvarende andeler for store sparebanker er henholdsvis 36 og 41 prosent.

Det er i alt 67 bruk som har driftsformen sau. I gjennomsnitt har disse brukene positiv eller så vidt negativ saldo (forretningsbanker) på driftskreditten per 31.12.2008. En av forklaringene på det er at bruk med sau har hoveddelen av sin inntekt på høsten. Dette er relativt små bruk, med en betydelig mindre kreditttramme enn bruk med de andre driftsformene.

I driftsformen kornproduksjon (75 bruk) har lokale sparebanker 36 prosent av markedet når man ser på antall bruk, men gjennomsnittlig saldo for disse brukene (27 stk.) er på plussiden. Landkreditt har hele 57 prosent av markedet når det gjelder total gjeld, men bare 20 prosent når man legger antall bruk til grunn. Bruk med korn og svin er de som i gjennomsnitt har mest gjeld og høyest kreditttramme. I driftsformen korn/svin har Landkreditt 28 prosent av antall bruk og 45 prosent av total gjeld. Det er bare 36 observasjoner i driftsformen.

Tabell 3.6 Driftskredittgjeld fordelt etter banktype og driftsform. Innskudd på driftskredittkontoen står som positivt tall, gjeld står med negativt fortegn i utgående balanse (manglende data er for få observasjoner)

		Landkreditt	Lokale sparebanker	Store sparebanker	Forretningsbanker
Melk og storfe- kjøtt	Antall bruk	45	117	112	39
	Gjeld i UB, totalt, 1000 kr	-5 518	-5 935	-10 161	-3 156
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-122 633	-50 726	-90 724	-80 921
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	273 816	198 879	208 347	222 774
	Markedsandel, % av ant. bruk	14	37	36	12
Sau	Antall bruk	3	26	24	14
	Gjeld i UB, totalt, 1000 kr		1 120	1 039	-93
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk		43 062	43 302	-6 631
	Kredittramme, gj. snitt per bruk		95 000	141 118	103 750
	Markedsandel, % av ant. bruk	4	39	36	21
Korn	Antall bruk	15	27	9	24
	Gjeld i UB, totalt, 1000 kr	-1 400	34	-29	-1 049
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-93 354	1251	-3 170	-43 716
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	166 666	143 000	100 000	178 000
	Markedsandel, % av ant. bruk	20	36	12	32
Melk og sau	Antall bruk	5	16	17	4
	Gjeld i UB, totalt, 1000 kr	-693	-1 296	938	
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-138 679	-81 001	55 229	
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	266 000	193 636	185 154	
	Markedsandel, % av ant. bruk	12	38	40	10
Melk og svin	Antall bruk	4	11	8	3
	Gjeld i UB, totalt, 1000 kr		-3 094	-866	
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk		-281283	-108334	
	Kredittramme, gj. snitt per bruk		393 000	370000	
	Markedsandel, % av ant. bruk	15	42	31	12
Korn og svin	Antall bruk	10	7	10	9
	Gjeld i UB, totalt, 1000 kr	-4 445	-1 370	-887	-3135
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-444 526	-195 735	-88 701	-348 388
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	537 142	370 000	354 000	575 000
	Markedsandel, % av ant. bruk	28	19	28	25

3.1.3 Markedsandel etter kredittramme

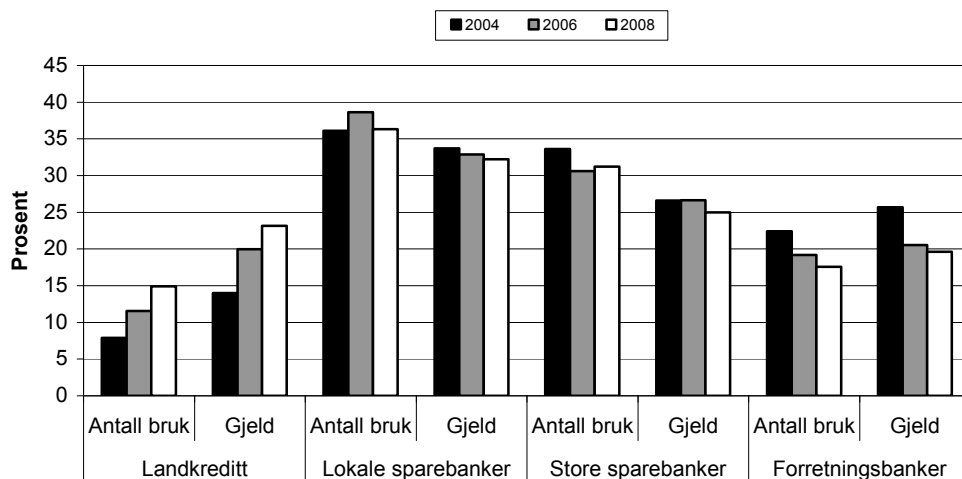
På bruk som har mindre enn kr 100 000 i kredittramme, har alle gruppene positiv driftskreditt per 31.12.08 (tabell 3.7). Landkreditt har 7,0 prosent av antall bruk i gruppen med mellom kr 50 000 og kr 100 000 i kredittramme, og 45 prosent av antall bruk i gruppen med kredittramme over kr 500 000. Lokale sparebanker står sterkt hos de små brukene, med 45 prosent i den minste gruppen. I gruppen med kredittramme fra kr 50–100 000 er 81 prosent av antall bruk tilknyttet sparebanker (lokal eller stor). Sparebankenes andel av markedet reduseres gradvis etter størrelsen på kredittrammen.

Tabell 3.7 Markedsandeler fordelt etter kredittramme. Innskudd på driftskredittkontoen står som positivt tall, gjeld står med negativt fortegn i utgående balanse

		Landkreditt	Lokale sparebanker	Store sparebanker	Forretningsbanker
Ramme under 50 000	Antall bruk	1	13	10	5
	Brukers alder		46	49	
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk		33 500	150 128	
	Kredittramme, gj. snitt per bruk		31 923	34 380	
	Markedsandel, % av ant. bruk	3	45	34	17
Ramme fra 50–100 000	Antall bruk	10	62	55	16
	Brukers alder	44	48	51	51
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	27 131	63 002	45 186	12 695
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	90 700	84 516	84 582	74 875
	Markedsandel, % av ant. bruk	7	43	38	11
Ramme fra 101–200 000	Antall bruk	21	49	58	24
	Brukers alder	49	49	47	47
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-51 656	-31 066	-47 832	-47 248
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	169 429	158 245	166 534	168 333
	Markedsandel, % av ant. bruk	14	32	38	16
Ramme fra 201–300 000	Antall bruk	22	38	34	11
	Brukers alder	45	48	46	47
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-40 637	-156 100	-132 917	-150 694
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	264 773	276 164	267 441	268 727
	Markedsandel, % av ant. bruk	21	36	32	10
Ramme fra 301–500 000	Antall bruk	14	19	33	12
	Brukers alder	50	50	47	47
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-225 895	-243 141	-197 207	-184 568
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	441 429	410 789	435 152	448 750
	Markedsandel, % av ant. bruk	18	24	42	15
Ramme over 500 000	Antall bruk	11	8	2	6
	Brukers alder	45	43		51
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-537 218	-520 151		-464 159
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	839 091	668 750		635 000
	Markedsandel, % av ant. bruk	41	30	7	22

3.1.4 Endringer i markedet fra 2004 til 2008

Ut fra figur 3.2 kan man se forandring i bankenes markedsandel fra 2004 til 2008. Landkreditt sin andel har økt jevnt de siste fire årene både i antall kunder og i sum gjeld. Sparebankenes samlede andel i antall kunder er nesten uendret, mens sum gjeld gikk ned for begge kategoriene. Forretningsbanker mister kunder fortsatt til fordel for Landkreditt. Dette gjelder først og fremst i Trøndelag. På Østlandet står forretningsbanker fortsatt sterkt.

Figur 3.2 Driftskreditt. Fordeling av antall bruk og samlet driftskreditt mellom ulike banktyper i perioden 2004–2008

3.2 Langsiktig gjeld

Langsiktig gjeld omfatter alle langsiktige lån på bruket med unntak av familielån, både private lån og næringslån. I dette kapittelet er bankene klassifisert i seks kategorier: Landkreditt, store sparebanker, lokale sparebanker, statsbanker, foretningsbanker og «Andre».

3.2.1 Markedsandel i ulike regioner

I tabell 3.8 er det vist informasjon om 758 bruk som har ett eller flere langsiktige lån i forskjellige banker.

Tabell 3.8 Sum langsiktig gjeld fordelt etter banktype og regioner i mill. kr

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	76,7	22,5	13,7	14,7	8,9	136,5
Lokale sparebanker	91,2	61,0	69,2	35,9	18,6	275,9
Store sparebanker	31,5	65,9	29,4	50,2	27,1	204,1
Forretningsbanker	82,3	24,8	7,6	21,4	15,1	151,2
Statsbanker	32,8	22,4	26,4	14,3	41,6	137,6
Andre	11,4	4,2	4,3	3,6	5,8	29,4
Sum langsiktig gjeld	326,0	200,7	150,7	140,1	117,2	934,8
Antall bruk	279	114	143	121	101	758
Middel per bruk	1,17	1,76	1,05	1,16	1,16	1,23

De 758 brukene i undersøkelsen hadde en samlet langsiktig gjeld på 935 mill. kr ved utgangen av året. I gjennomsnitt per bruk er det Agder og Rogaland som har høyest gjennomsnittsgjeld per bruk med kr 1 760 000. Lavest ligger Vestlandet med vel kr 1 050 000. De andre regionene ligger ganske likt rundt 1,16 mill.kr. Det er en sterk sammenheng mellom produksjonsvolum, størrelse på bruk og gjeld. Det er brukene med stort produksjonsomfang på Jæren som drar opp gjennomsnittstallene for Agder og Rogaland.

Tabell 3.9 Bankenes markedsandel av langsiktig gjeld i ulike regioner, prosent

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	23,5	11,2	9,1	10,5	7,6	14,6
Lokale sparebanker	28,0	30,4	45,9	25,6	15,9	29,5
Store sparebanker	9,6	32,8	19,5	35,8	23,2	21,8
Forretningsbanker	25,2	12,4	5,0	15,3	12,9	16,2
Statsbanker	10,1	11,2	17,5	10,2	35,5	14,7
Andre	3,5	2,1	2,9	2,6	5,0	3,1
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

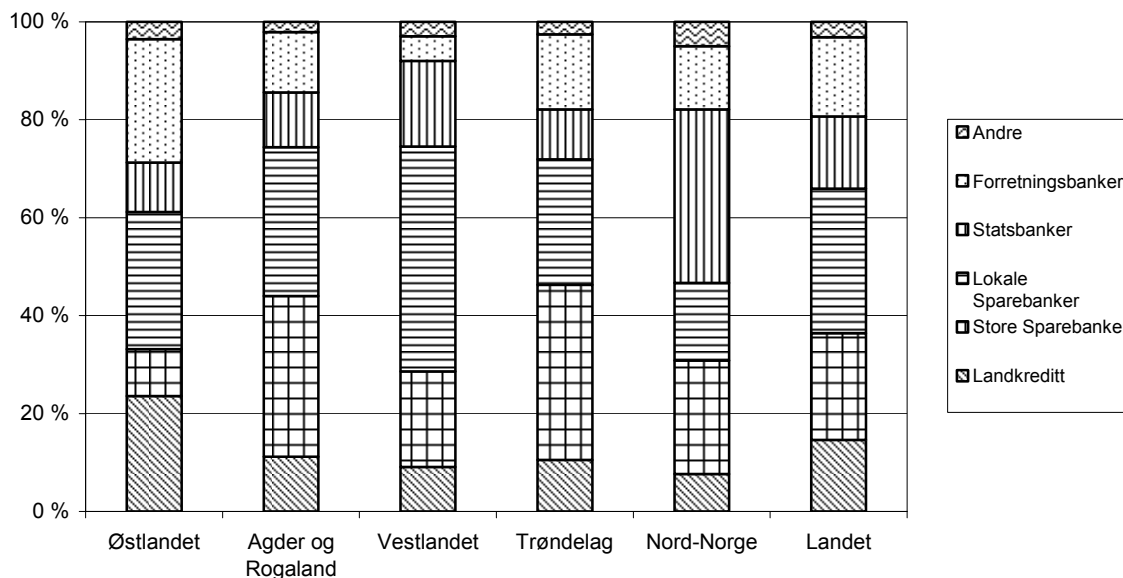
Tabell 3.9 viser kredittinstitusjonenes relative markedsandel av all langsiktig bankgjeld. Markedsandelene i de forskjellige regionene varierer mye mellom bankkategoriene. På Østlandet er det de lokale sparebankene sammen med forretningsbankene og Landkreditt som dominerer. Hver av de tre bankkategoriene har omtrent en fjerdedel av markedet.

I Agder og Rogaland har sparebankene nesten 63 prosent av markedet, mens Landkreditt har 11 prosent. Forretningsbanker og statsbanker ligger på omtrent samme nivå, rundt 11–12 prosent.

Vestlandet har høyt innslag av sparebanker på vel 65 prosent i tillegg til en stor andel av statsbanker. I Trøndelag dominerer sparebankene, mens statsbankene og Landkreditt har relativt beskjedne andeler.

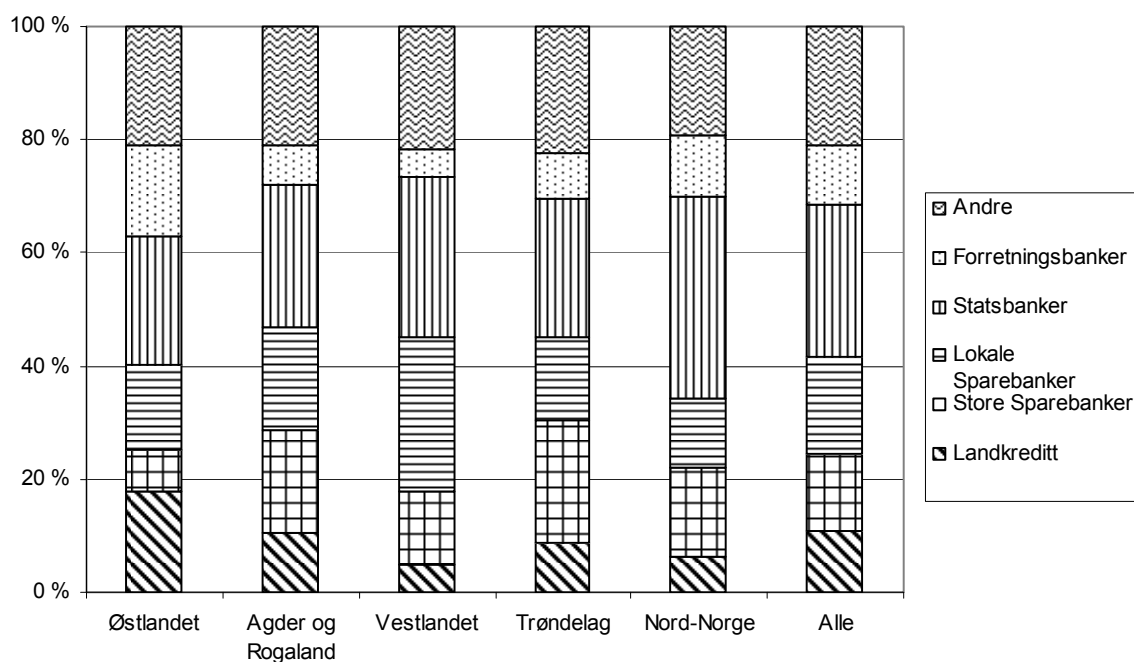
Nord-Norge skiller seg ut med svært høy andel statsbankfinansiering, over 35 prosent av samlet langsiktig gjeld. Sparebankene står sterkt også her med knapt 40 prosent av markedet, mens Landkreditt har sin laveste andel på regionnivå i Nord-Norge med 7,6 prosent.

Tallene viser at Landkreditt står sterkt på Østlandet. I Rogaland og Agder og i Nord-Norge har de tapt markedsandeler siden 2006, mens de har økt på Vestlandet og i Trøndelag. Sparebankene står sterkt i landbruket, og har over halvparten av markedet i de fleste regionene med unntak av Østlandet og Nord-Norge. Fordelingen mellom store og små sparebanker varierer noe, i enkelte distrikter dominerer lokale sparebanker som for eksempel på Vestlandet, mens i Nord-Norge er det de store sparebankene som har størst andel. Innslaget av «Andre» er størst i Nord-Norge. Figur 3.3 er tabell 3.9 framstilt grafisk.

Figur 3.3 Markedsandeler for langsiktig gjeld fordelt etter banktype og regioner, sum gjeld

Av figur 3.3 og figur 3.4 ser vi at statsbanker og «Andre» har mange lån, mens andel gjeld er beskjeden. I gruppen «Andre» finner vi mange mindre lån, som for eksempel rentefrie lån til brannvarslingsanlegg.

Figur 3.4 Markedsandeler for langsiktig gjeld fordelt etter banktype og region, antall lån

3.2.2 Markedsandel langsiktig gjeld for driftsformene

Det er på bruk med driftsformen melk og storfekjøtt at vi finner mesteparten (51 prosent) av langsiktig gjeld for de utvalgte driftsformene. Nest størst andel finner vi på bruk med driftsformen korn/svin med 10,8 prosent.

Tabell 3.10 Langsiktig gjeld per 31.12. fordelt etter banktype og driftsform, mill. kr.

	Melk og storfekjøtt	Sau	Korn	Melk/svin	Melk/sau	Korn/svin
Landkreditt	39,4	3,9	20,7	12,9	7,0	18,1
Lokale sparebanker	117,0	16,2	16,7	16,9	13,5	11,4
Store sparebanker	93,7	19,4	3,6	14,5	12,6	14,8
Forretningsbanker	33,4	9,9	26,1	5,1	10,9	22,0
Statsbanker	82,1	8,5	2,6	7,4	4,3	6,4
Andre	11,2	1,6	3,7	14,5	25,1	7,2
Sum	376,8	59,4	73,3	71,1	73,5	79,9

Markedsandeler for de ulike banktypene varierer mellom driftsformene, også med tanke på langsiktig gjeld (tabell 3.11). I driftsformene melk/storfekjøtt, sau og melk/svin har sparebankene (lokale + store) en dominerende stilling med markedsandeler på inntil 60 prosent (sau). Kornprodusentene synes å foretrekke forretningsbanker med en andel på 35,5 prosent og Landkreditt (28 %), mens markedsandelen for lokale sparebanker er 23 prosent. I driftsformen korn/svin er forretningsbanker og Landkreditt helt dominerende aktører med markedsandeler på henholdsvis 27,6 og

22,6 prosent. Dette har sammenheng med at tyngden av driftsformen er lokalisert på Østlandet.

Tabell 3.11 Langsiktig gjeld fordelt etter banktype og driftsform, prosent

	Melk og storfekjøtt	Sau	Korn	Melk/svin	Melk/sau	Korn/svin
Landkreditt	10,5	6,5	28,3	18,1	9,6	22,6
Lokale sparebanker	31,1	27,2	22,7	23,7	18,4	14,2
Store sparebanker	24,9	32,7	4,9	20,4	17,2	18,6
Forretningsbanker	8,9	16,6	35,5	7,1	14,8	27,6
Statsbanker	21,8	14,3	3,5	10,3	5,9	8,0
Andre	3,0	2,7	5,1	20,3	34,2	9,0
Sum	100	100	100	100	100	100

3.2.3 Markedsandel i ulike størrelsesgrupper, langsiktig gjeld

Vi ser av tabell 3.12 at hovedtyngden av samlet gjeld ligger i gruppen 300–500 daa. Bruk mindre enn 100 daa står for bare 5 prosent av samlet langsiktig gjeld

Tabell 3.12 Langsiktig gjeld fordelt etter banktype og areal, mill. kr.

	< 100 daa	100–200 daa	200–300 daa	300–500 daa	> 500 daa	Landet
Landkreditt	2,6	34,0	35,1	35,3	29,5	136,5
Lokale sparebanker	21,7	42,4	72,9	76,8	62,1	275,9
Store sparebanker	8,4	35,7	48,3	83,2	28,4	204,1
Forretningsbanker	6,9	25,6	31,7	54,2	32,8	151,3
Statsbanker	4,8	20,7	25,9	58,5	27,7	137,6
Andre	1,8	8,1	8,1	7,9	3,4	29,4
Sum	46,1	166,5	222,0	315,9	183,9	934,8

Tabell 3.13 Bankenes markedsandeler langsiktig gjeld i ulike arealgrupper, prosent

	< 100 daa	100–200 daa	200–300 daa	300–500 daa	> 500 daa	Landet
Landkreditt	5,7	20,4	15,8	11,2	16,0	14,6
Lokale sparebanker	47,0	25,5	32,9	24,3	33,7	29,5
Store sparebanker	18,1	21,5	21,8	26,3	15,5	21,8
Forretningsbanker	14,9	15,4	14,3	17,2	17,8	16,2
Statsbanker	10,3	12,4	11,7	18,5	15,1	14,7
Andre	3,9	4,8	3,7	2,5	1,9	3,1
Sum	100	100	100	100	100	100

Landkreditt har en markedsandel som varierer fra 5,7 prosent blant de minste brukene til 20,4 prosent for brukene mellom 100 og 200 daa. På de minste brukene er det de lokale sparebankene som har størst andel med 47 prosent.

3.2.4 Utvikling av markedet gjennom 2008

Av tabell 3.14 går det fram at det har ikke skjedd noen vesentlige endringer i forholdet mellom bankkategoriene i løpet av 2008. Her er alle registrerte lån tatt med.

Tabell 3.14 Endringer i langsiktig gjeld i løpet av 2008, mill. kr

	IB	UB	Endring	Endring %
Landkreditt	134,6	136,5	1,9	1,4
Lokale sparebanker	266,8	275,9	9,2	3,4
Store sparebanker	202,1	204,1	2,0	1,0
Forretningsbanker	143,8	151,2	7,5	5,2
Statsbanker	132,8	137,6	4,8	3,6
Andre	32,3	29,4	-3,0	-9,2
Sum	912,4	934,8	22,4	2,5

Samlet gjeld har økt fra 912 mill. kr til 935 mill. kr fra årets start til årets slutt, en økning på 2,5 prosent. Vi ser at andelen til «Andre» har gått ned, mens lokale sparebanker, statsbanker og spesielt foretningsbanker har økt mer enn gjennomsnittet. Landkreditt har utlånsvekst omtrent på gjennomsnittet, og har dermed omtrent samme markedsandel ved årets slutt som ved inngangen til 2008. Rundt 22 prosent av alle lån ble enten tatt opp eller innfridd i løpet av 2008. Dette skyldes både refinansiering og nye investeringer. I den forbindelse har det også vært skifte av banker blant deltakerne i driftsgranskingene.

3.2.5 Endringer i markedet

Hvis vi sammenlikner 2008 med 2006 (tabell 3.15), så ser vi at det ikke har vært noen store endringer i markedet mellom bankkategoriene. Av tabell 3.15 går det fram at Landkreditt ligger omtrent på det samme nivå som i 2006, med en liten nedgang på 0,8 prosentpoeng. Statsbankene har økt markedsandel med 1,6 prosentpoeng fra 2006. Det har skjedd en omgruppering mellom sparebanker, der markedsandelen til de lokale sparebankene har gått ned med 0,9 prosentpoeng, mens de store sparebankene har økt mest med 2,5 prosentpoeng.

Både Statsbanker og Forretningsbanker økte sin andel med 0,5 prosentpoeng. Markedsandel til gruppen «Andre» gikk kraftig ned i forhold til 2006. Nedgangen er på 1,9 prosentpoeng. Sum gjeld i den gruppen gikk ned i alle landsdelene, men spesielt mye i Nord-Norge med 3,1 prosentpoeng og Agder/Rogaland med 2,9 prosentpoeng.

Ser vi på endringer i markedet fra 1999 til 2008, finner vi markedsandelen til Landkreditt har ligget nokså stabilt. Andelen til lokale sparebaker har gått noe ned, mens andelen for store sparebaker har økt noe. Forretningsbanker har økt, mens andel statsbankfinansiering har gått kraftig ned.

Tabell 3.15 Langsiktig gjeld 1999–2008 i % av markedet, landet

	1999	2001	2003	2006	2008
Landkreditt	15,5	14,0	14,9	15,4	14,6
Lokale sparebanker	32,7	23,1	25,3	30,4	29,5
Store sparebanker	20,2	28,9	29,2	19,3	21,8
Forretningsbanker	5,1	5,0	7,2	15,7	16,2
Statsbanker	22,2	23,0	18,3	14,2	14,7
Andre	4,3	6,0	5,1	5,0	3,1

Kilde: Gjelds- og driftskredittundersøkelse 1999–2006

Det er ikke så store forandringer mellom hvert måletidspunkt. De store endringene skyldes i hovedsak oppkjøp og endringer i eierstrukturen på banksiden. Undersøkelsen fanger ikke opp endringer på enkeltbanknivå, bare endringer mellom grupper. Det er en tendens til at brukerne har flere bankforbindelser, og velger forskjellig bank til ulike formål. Stadig refinansiering som av og til inkluderer bankskifte, er bekræftelse på at bøndene er bevisste bankkunder.

4 Brukernes økonomiske stilling

Dette kapitlet viser den økonomiske stillingen for alle brukerne i driftsgranskingsmaterialet. Vi ser på hvordan gjeldssituasjonen er for brukere i ulike aldersgrupper, regioner, driftsformer og arealgrupper. Det er også vist tall for nettoinntekt fordi den sier noe om evnen til å betjene gjeld. Dette er vist øverst i tabell 4.1, mens en nederst i samme tabell viser utgående balanse på driftskredittkontoen for brukene som er med i undersøkelsen.

4.1 Alder på bruker

Vi starter med fordeling av brukerne etter alder. Sum langsiktig gjeld avtar med alderen på bruker. I den yngste aldersgruppen er den nærmere 2,6 mill. kr i gjennomsnitt, mens gjelden er under halvparten så stor for gruppen 55 år og eldre. Den kortsiktige gjelden er også nesten halvert fra de yngste til de eldste brukerne. Gjeldsprosenten er høyest i den yngste aldersgruppen og lavest i gruppen med de eldste brukerne. De yngste brukerne har klart høyest gjeld og samtidig lavest nettoinntekt.

Tabell 4.1 Gjeld, gjeldsprosent, nettoinntekt og driftskredittkontoens utgående balanse fordelt etter brukers alder. Kr per bruk

	Brukere				Alle brukere	
	inntil 35 år	35– 44 år	45– 54 år	55 år og mer	Middel	Antall
Antall bruk	54	247	329	231		861
Kortsiktig gjeld	437 696	379 262	319 146	242 549	323 560	852
Langsiktig gjeld	2 591 634	1 771 493	1 403 814	1 002 669	1 491 605	792
Gjeldsprosent	59	51	45	36	45	860
Nettoinntekt	622 953	671 536	687 084	627 318	662 567	861
Driftskreditt						
Landkreditt	-199 117	-123 219	-118 170	-145 022	-135 290	109
Lokale Sparebanker	-111 911	-51 925	-27 654	-44 037	-44 969	262
Store Sparebanker	-25 364	-63 881	-34 375	-40 631	-70 163	134
Forretningsbanker	2 422	-74 758	-111 289	-10 478	-43 782	234
Antall bruk med reg. driftskreditt	51	215	281	192	-73 551	739

Det er vanskelig å finne noen bestemte trender for størrelsen på driftskreditten etter alder på bruker. Vi ser at det er langt større forskjeller mellom banktypene enn mellom de forskjellige aldersgruppene.

4.2 Region

Tabell 4.2 gir en framstilling etter regioner. Den langsiktige gjelden i gjennomsnitt per bruk er høyest i Agder og Rogaland og dernest på Østlandet. Agder og Rogaland har høyest kortsiktig gjeld, men også nest høyest nettoinntekt for å betjene gjelden. Nest høyest kortsiktig gjeld finner vi i Nord-Norge, som samtidig har lavest nettoinntekt. Nord-Norge og Agder/Rogaland har klart høyest gjeldsprosent. Både kortsiktig gjeld og gjeldsprosent er lavest på Vestlandet, mens nettoinntekten er på nivå med Nord-Norge.

Tabell 4.2 Gjeld, gjeldsprosent, nettoinntekt og driftskredittkontoens utgående balanse etter region. Kr per bruk

	Agder og				
	Østlandet	Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge
Antall bruk	334	125	164	129	109
Kortsiktig gjeld	331 398	442 290	240 482	247 899	376 479
Langsiktig gjeld	1 484 980	2 088 581	1 252 136	1 387 853	1 290 838
Gjeldsprosent	43	54	41	42	52
Nettoinntekt	714 101	685 069	596 117	658 208	583 988
Driftskreditt					
Landkreditt	-155 755	-177 927	-69 719	-137 494	-83 382
Lokale Sparebanker	-43 432	-3 047	-61 585	-54 713	-66 687
Store Sparebanker	11 127	-94 604	-37 436	-51 562	-42 860
Forretningsbanker	-91 465	-12 583	64 885	-79 163	-44 780
Alle	-69 881	-72 040	-25 964	-80 733	-59 427
Antall bruk med reg. driftskreditt	274	112	132	122	99

Tabell 4.2 viser at bruk i Trøndelag og i Agder/Rogaland har høyest gjeld på driftskredittkontoen. Ytterpunktene er Landkreditt i Agder/Rogaland med minus kr 177 927 og forretningsbanker på Vestlandet med kr 64 885 i pluss på kontoen.

4.3 Driftsform

Tabell 4.3 viser den økonomiske stillingen til de seks driftsformene i driftsgranskingene som det står flest bruk bak. Tabell 4.3 viser at bruk med driftsformen melk/svin og korn/svin har mest langsiktig gjeld og høyest gjeldsprosent. Nettoinntekten er høyest for driftsformene korn, etterfulgt av melk og svin. Denne ligger omtrent likt med bruksformen korn og svin. Langsiktig gjeld er høyest for driftsformene melk/svin, og lavest på bruk med sau. Sauebrukene skiller seg også ut ved at både kortsiktig og langsiktig gjeld og gjeldsprosenten er lavere enn for de andre driftsformene.

Hvor mye det er på driftskredittkontoen ved årsskiftet, har sammenheng med fordelingen av inntektene gjennom året. Saueslaktingen om høsten fører til at kontoen er relativt full ved årsskiftet. For driftsformene melk og korn/svin fordeler inntektene seg jevnt utover året, mens kornprodusentene leverer mye ved innhøsting og etter årsskiftet.

Tabell 4.3 Gjeld, gjeldsprosent, nettoinntekt og driftskredittkontoens utgående balanse etter driftsform. Kr per bruk

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og svin	Melk og sau	Korn og svin
Antall bruk	341	93	90	28	51	38
Kortsiktig gjeld	336 797	127 204	195 830	707 682	349 268	649 384
Langsiktig gjeld	1 468 469	913 311	1 274 041	3 125 507	1 372 299	2 708 974
Gjeldsprosent	47	37	40	53	42	57
Nettoinntekt	598 800	602 383	824 915	772 991	654 694	765 382
Driftskreditt						
Landkreditt	-122 633	147 370	-93 354	-231 613	-138 679	-444 526
Lokale Sparebanker	-50 726	43 062	1 251	-281 283	-81 001	-195 735
Store Sparebanker	-90 724	43 302	-3 170	-108 334	55 229	-88 701
Forretningsbanker	-80 921	-6 630	-43 716	-118 078	-261 053	-348 388
Antall bruk med reg. driftskreditt	313	67	75	26	42	36

Bruk med driftsform melk/svin har høyest gjeld, både langsiktig og kortsiktig. Når det gjelder driftskreditt med tanke på banktype, er det banktypene Landkreditt og forretningsbanker driftsformen korn/svin som har klart høyest driftskreditt.

4.4 Areal

Tabell 4.4 viser inndeling etter areal. Det er den samme inndelingen som i driftsgranskningene. Både kortsiktig og langsiktig gjeld, gjeldsprosent og nettoinntekt øker for det meste med størrelsen på arealet. Det er også en tendens til at driftskreditten blir mer negativ desto større bruket er i areal.

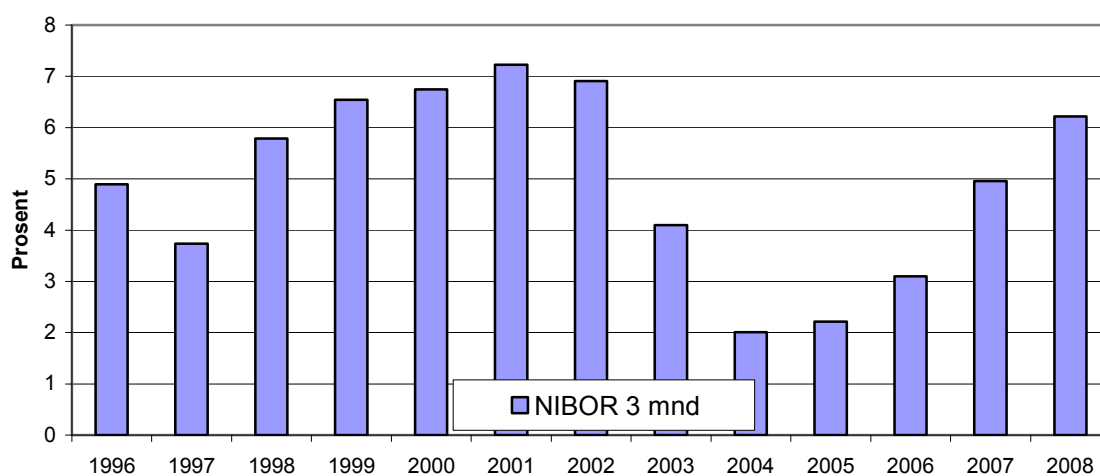
Tabell 4.4 Gjeld, gjeldsprosent, nettoinntekt og utgående balanse driftskreditt fordelt etter areal. Kr per bruk

	Arealgruppe, dekar				
	< 100	100–200	200–300	300–500	> 500
Antall bruk	68	228	228	240	97
Kortsiktig gjeld	155 904	182 316	281 851	407 943	654 372
Langsiktig gjeld	1 033	1 021 356	1 299	1 656	2 754
Gjeldsprosent	469		062	643	224
Nettoinntekt	36	40	47	49	50
Nettoinntekt	637 719	633 815	637 997	662 011	806 694
Driftskreditt					
Landkreditt	18 873	-105 005	-100 708	-181 640	-169 426
Lokale Sparebanker	88 540	36 270	-40 122	-108 314	-206 383
Store Sparebanker	113 523	-9 527	-38 355	-79 893	-182 301
Forretningsbanker	43 175	6 296	-55 799	-105 717	-236 568
Antall bruk med reg. driftskred.	46	194	207	209	83

5 Rentesatser

5.1 Utvikling av markedsrente

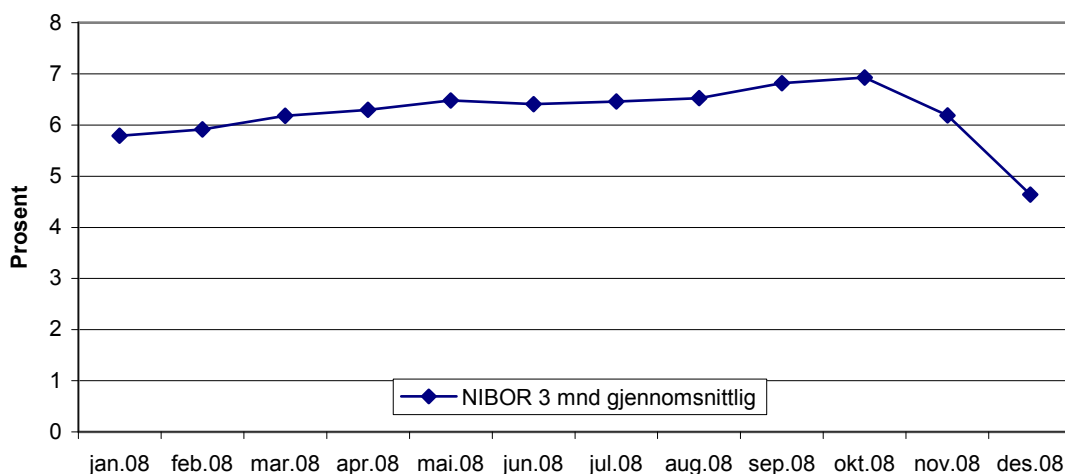
Rentenivået har svingt mye i løpet av de siste årene. I tiden fra den første gjeldsundersøkelsen i 1996 og fram til utgangen av 2008 har det vært betydelige bevegelser i pengemarkedsrenten. NIBOR-rente² brukes ofte som pengemarkedsrente, og er svært avgjørende for hvordan banker og finansieringsselskaper priser sine låneprodukter. NIBOR er den renten som bankene betaler seg i mellom når de låner penger av hverandre. Det er også den samme renten finansieringsselskaper låner penger til med tillegg av en liten margin. Figur 5.1 viser utvikling av pengemarkedsrenten (NIBOR 3 mnd.) fra 1996 til 2008.

Figur 5.1. Utvikling av rentenivå fra 1996 til 2008 (Norges bank, 2009)

Utviklingen av rentenivået i perioden viser at det var et historisk lavt rentenivå i 2004 med 1,97 prosent i gjennomsnitt. Rentenivået var synkende fra 2001 til 2004. I 2005 begynte rentenivået å stige. Vi fikk jevn stigning av pengemarkedsrenten fram til finanskrisen satte inn for fullt høsten 2008. Norges Bank satte ned styringsrenten første gang i slutten av september. Pengemarkedsrenten startet å falle først i november, se figur 5.2. Dette rentefallet påvirket lite prisen på låneprodukt i 2008, og rentenivået var fortsatt høyt ved utgangen av året.

² Norwegian Inter Bank Offered Rate

Figur 5.2. Utvikling av pengemarkedsrenten i løpet av 2008

5.2 Rentesatser i driftsgranskingsmaterialet

I denne undersøkelsen er det notert inngående og utgående balanse og påløpne renter på all gjeld. Hvert lån/kreditt har på bakgrunn av dette fått en gjennomsnittsverdi for året 2008. Rentenivået er beregnet ut fra dette. For å sikre kvaliteten på materialet er ekstremverdier tatt ut. Det er ikke beregnet gjennomsnittrente på grupper med færre enn ti observasjoner.

5.3 Renter på driftskreditt

På en driftskredittkonto vil benyttet kreditt og innskudd variere fra dag til dag. I denne undersøkelsen er det kun to målepunkter, 1. januar og 31. desember. Det er derfor knyttet usikkerhet til beregning av rentefot etter denne metoden. På et relativt stort materiale kan vi likevel si noe om effektiv rente ved å se på betalte renter i forhold til gjennomsnittlig kreditt. Det er også sammenlignet med oppgitt rente per 31.12.2008 fra kontoutskrift for den enkelte bank. Renteendringer gjennom året vil imidlertid ikke bli fanget opp ved registrering fra kontoutskrift. Stigning av Rentenivået i løpet av 2008 er hovedårsaken til at oppgitt rente er høyere enn registrert rente for 2008. Størrelsen på betalte renter er avhengig av gjeldende rentefot og hvor stor del av kreditten som til enhver tid er benyttet.

Det er færre observasjoner for renteberegning enn for markedsandeler. Årsaken er at det var færre observasjoner med betalte renter. Vi har delt materialet i to. Den ene gruppen har negativ saldo, i alt 437 bruk. Den andre gruppen har positiv saldo, i alt 288 bruk.

5.3.1 Banktype

Tabell 5.1 viser at rentenivå for Landkreditt ligger lavt både med hensyn til oppgitte og registrerte renter. Men for oppgitte renter har forretningsbanker en rentesats 0,38 prosentpoeng lavere enn Landkreditt. Ellers er det liten forskjell mellom de andre banktypene med tanke på rentenivå.

Tabell 5.1 Rentesatser for de forskjellige bankkategoriene for bruk med driftskredittskonto med negativ balanse, landstall

	Antall	Balanse	Kreditt grense	Betalte renter	Oppgitt rentefot	Beregnet rentefot
Landkreditt	76	-230 572	366 518	139 79	7,93	6,06
Store sparebanker	129	-144 095	234 912	91 88	8,39	6,38
Lokale sparebanker	154	-154 620	246 909	95 18	8,63	6,16
Forretningsbanker	76	-199 702	283 729	127 62	7,55	6,39
Gjennomsnitt	435	-172 645	270 681	107 66	8,24	6,25

Beregnet rentefot er lavere enn oppgitt rente for alle banktypene. Grunnen er at oppgitt rentefot ble registrert ved utgangen av året og derfor viser rentesatsen til bankene ved utgangen av 2008. Det er også noe større spredning mellom banktypene for oppgitt rente. Rangeringen mellom banktypene er også noe endret. Rentemarkedet var ganske urolig på tampen av 2008, og kan forklare noe av forskjellene.

5.3.2 Regioner

I dette kapitlet sammenligner vi rentesatser på regionnivå. Som oppgitte renter ble det brukt uveid gjennomsnitt for registrerte renter for hver bankkategori og region. Beregnede renter ble beregnet ut fra betalte renter i forhold til gjennomsnittlig kreditt (veid i forhold til kredittbeløp). Landkreditt og forretningsbanker hadde for få observasjoner for registrert rentefot og betalte renter i alle regioner unntatt Østlandet, og derfor blir ikke disse dataene presentert i tabellen.

Av tabell 5.2 går det fram at rentenivået er høyest på Vestlandet og lavest på Østlandet. Forskjellen mellom Vestlandet og Østlandet er på 0,87 prosentpoeng. Det er vanskelig å forklare denne forskjellen på andre måter enn at det er forskjellen i størrelsen på kreditt som slår ut. Ellers så ser vi at det er liten forskjell mellom Vestlandet og Trøndelag til tross for stor forskjell i bruksstruktur og gjennomsnittlig kredittbeløp.

Tabell 5.2 Rentesatser i ulike regioner for driftskredittkonto med negativ balanse, % oppgitt rente

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	7,97					7,93
Store sparebanker	8,17	7,82	8,78	8,96	7,83	8,39
Lokale sparebanker	8,28	8,48	9,21	8,68	8,03	8,63
Forretningsbanker	7,59					7,55
Gjennomsnitt	7,97	7,99	8,84	8,63	8,00	8,24

Ved sammenligning av rentenivå mellom bankene på regionsnivå, må en være klar over at det er få observasjoner i enkelte grupper, noe som gjør at dataene blir usikre. Det gjelder spesielt for forretningsbanker og Landkreditt. Vi ser at det er relativt liten spredning i rentenivå mellom regionene

Tabell 5.3 viser rentenivå etter beregnet rente. Vi ser da at forskjellen mellom regionene er større. Østlandet ligger lavest, mens Vestlandet ligger høyest med tanke på rentenivå. Differansen mellom høyest og lavest er 0,93 prosentpoeng.

Tabell 5.3 Rentesatser i ulike regioner for driftskreditt konto med negativ balanse, % beregnet rente

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	5,80					6,06
Store sparebanker	6,21	6,51	6,75	5,79	6,65	6,38
Lokale sparebanker	5,00	6,40	6,84	6,13	7,29	6,16
Forretningsbanker	6,51					6,39
Gjennomsnitt	5,83	6,41	6,76	6,02	6,64	6,25

Vi kan ikke sammenlikne rentenivå mellom bankene på regionsnivå for Landkreditt og forretningsbanker. For få observasjoner gjør dataene usikre. Det er små forskjeller på rentenivå mellom banktypene for beregnet rente på driftskreditt.

5.3.3 Alder

Hvis man ser på rentenivå etter alder på bruker, får man ikke noe entydig bilde. Det er en tendens til at rentenivået øker med økende alder. Normalt sett vil man ha mest gjeld i etableringsfasen og synkende gjeldsnivå med økende alder dersom man er bort fra den yngste gruppen. Det kan være en forklaring på at de eldste brukerne har lavest beregnet rente for samtlige banktyper med tanke på driftskreditt.

Tabell 5.4 Rentenivå på driftskreditt etter alder på bruker, beregnet rente

	Registrert rente driftskreditt			
	< 35 år	35–44 år	45–54 år	> 55 år
Landkreditt	5,81	6,41	6,30	5,35
Store sparebanker	7,80	5,93	5,97	
Lokale sparebanker	5,14	6,79	6,95	4,28
Forretningsbanker		5,86	6,45	6,96
Gjennomsnitt	6,10	6,31	6,44	6,13

5.3.4 Overskredet kredittramme

En del bruk har overskredet kredittrammen på ett av målepunktene i undersøkelsen. Det vil si at beløpet i inngående eller utgående balanse var over rammen. I alt 60 av de 534 brukene med innvilget driftskreditt hadde overskredet rammen på ett av våre to målepunkter. Det er 11 prosent av brukene. I undersøkelsen for 2006 var det 8 prosent av brukene som hadde overskredet rammen.

Det kan være flere grunner til at man kommer over denne rammen i perioder. Varierende likviditet gjennom året for enkelte produksjoner, kan være en årsak. For de fleste med en noenlunde god økonomi, vil det lønne seg finne alternativ finansiering, for eksempel ved å ta opp langsiktig lån.

Av tabell 5.5 går det fram at alle banktypene hadde kunder som gikk ut over rammen i 2008.

Tabell 5.5 Bruk med overskredet kredittramme etter banktype

	Antall	Gjennomsn.- balanse	Kreditt- grense	Utnyttings- grad	Beregnet rente	Oppgitt rente
Landkreditt	10	-390 612	404 583	95	6,47	7,78
Store sparebanker	15	-292 270	298 587	98	6,40	8,23
Lokale sparebanker	20	-249 961	261 565	116	7,44	8,79
Forretningsbanker	4					
Gjennomsnitt	60	-294 264	311 247	102	6,97	8,28

Gjennomsnittet av inngående og utgående balanse var for samtlige banktyper lavere enn kredittrammen. For samtlige banker var beregnet rente lavere enn oppgitt rente. Dette skyldes at rentenivået økte gjennom året, og oppgitt rente er fra utgangen av året. Rentnivået for gruppen med overskredet kreditt ligger noe over gjennomsnittet for materialet. For øvrig kunne man forventet at overskridelse av rammen ga utslag i enda høyere renter, men overskridelsene finner sted bare i korte perioder. Ved beregning av rente har vi fjernet tre bruk som hadde ekstremt høy eller lav rentesats.

Tabell 5.6 Bruk med overskredet kredittramme etter region

	Østlandet	Rogaland og Agder	Vest- landet	Trønde- lag	Nord- Norge	Landet
Overskredet kredittramme	18	9	16	7	10	60
Alle bruk	156	82	112	106	78	534
Prosent bruk over ramme	12	11	14	7	13	11

Tabell 5.6 viser at det er flest bruk med overskredet kredittramme på Vestlandet. I alt hadde 14 prosent av brukene på Vestlandet overskredet kredittrammen på ett av våre målepunkter. Trøndelag hadde lavest andel av bruk med overskridelse, i alt 7 prosent av brukene.

5.4 Renter på langsiktig gjeld

I denne undersøkelsen er det notert inngående og utgående balanse og påløpne renter på alle langsiktige lån. I tillegg er det notert dato for opptak av nye lån og innfrielsesdato for eldre lån som er nedbetalt i løpet av året. Hvert lån har på bakgrunn av dette fått en gjennomsnittsverdi for året 2008. Rentenivået er beregnet ut fra dette. For å sikre kvaliteten på materialet, er ekstremverdier tatt ut. Lån med rentesats mellom 3 og 15 prosent inngår i renteberegningene. Rentefrie investeringslån og lån til brannvarslingsanlegg m.v. er derfor ikke med i renteberegningen. Familielån inngår heller ikke i beregningene.

5.4.1 Rentesatser etter region

Tabell 5.7 viser at statsbankene og lokale sparebanker har flest langsiktige lån til landbruket i driftsgranskingsmaterialet. Deretter følger store sparebanker, Landkreditt og forretningsbanker. Antall observasjoner er såpass høyt for alle banker at resultatene ved beregning av rentesats vil være relativt sikre. For statsbankene er alle rentefrie investeringslån luket bort fra renteberegningene. I hovedsak er det Innovasjon Norge som utgjør mengden av lån til statsbanker, men det er også noen lån i Statens lånekasse og Husbanken.

Tabell 5.7 Fordeling av langsiktig gjeld etter banktype og region, antall lån

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Alle
Landkreditt	144	34	21	34	29	262
Store sparebanker	53	54	46	78	67	298
Lokale sparebanker	112	48	111	45	51	367
Statsbanker	117	43	70	68	128	426
Forretningsbanker	113	18	17	26	41	215
Annet	21	10	15	12	33	91
Sum	560	207	280	263	349	1 659

Av tabell 5.8 går det fram at rentenivået er høyest i Nord-Norge og lavest på Østlandet. Driftsgranskningene viser at gjeldsprosenten i Nord-Norge ligger om lag 11 prosentpoeng høyere enn landsgjennomsnittet, så det kan være en sammenheng mellom rentenivå og gjelds nivå. For Landkreditt ligger rentenivået høyest i Nord-Norge og Trøndelag, men det er liten forskjell mellom regionene.

Tabell 5.8 Rentesats fordelt etter landsdel og banktype på langsiktig gjeld, % beregnet rente

	Agder og				Nord-Norge	Alle
	Østlandet	Rogaland	Vestlandet	Trøndelag		
Landkreditt	6,93	7,18	7,08	7,22	7,33	7,15
Store sparebanker	7,10	7,33	7,19	7,68	8,27	7,51
Lokale sparebanker	7,33	6,75	7,48	7,53	7,43	7,30
Statsbanker	6,45	6,48	6,31	6,30	6,29	6,37
Forretningsbanker	7,31	7,27	6,87	7,00	7,88	7,27
Andre	6,74	7,27	9,37	8,46	7,89	7,95
Gjennomsnitt	6,97	7,05	7,38	7,36	7,51	7,26

Ser vi på alle regioner samlet, ligger statsbanker med lavest rentenivå på 6,37 prosent etterfulgt av Landkreditt med 7,15 prosent. Deretter følger Lokale sparebanker og forretningsbanker. Dyrest er «Andre» långivere. Denne gruppen er såpass lite homogen at den er vanskelig å sammenligne med. Med unntak av statsbankene var det liten forskjell mellom bankene i rentenivå beregnet på betalte renter i forhold til gjennomsnittlig gjeld.

Ved sammenligning av rentenivå mellom bankene må en også være klar over at sikkerhet for lånene ikke er vurdert i forhold til rentenivå.

5.4.2 Driftsform

Det er driftsformen melk/storfeslakt som er dominerende med 676 eller 55 prosent av i alt 1 228 lån som er lagt til grunn for beregningene her. Det er statsbankene som har gitt flest lån til bruk med melk/storfeslakt. Deretter følger sparebankene med omtrent lik fordeling mellom de store og de lokale. For sau er statsbankene inne med 34 prosent av alle langsiktige lån. Landkreditt har flest lån blant kornprodusenter og driftsformen korn kombinert med svin med henholdsvis 30 prosent og 24 prosent av lånene. Forretningsbankene står også sterkt i de samme driftsformene med henholdsvis 25 prosent og 21 prosent av lånene.

Tabell 5.9 Fordeling av langsiktig gjeld etter banktype og driftsform, antall lån

	Melk/ storfeslakt	Sau	Korn	Melk/ svin	Melk/ sau	Korn/ svin
Landkreditt	89	13	46	11	11	23
Store sparebanker	136	23	9	12	17	21
Lokale sparebanker	146	37	31	21	21	14
Statsbanker	201	49	24	21	15	15
Forretningsbanker	54	19	39	8	13	20
Andre	50	3	5	4	5	2
Sum	676	144	154	77	82	95

Det er Statsbankene som har lavest rentenivå i alle driftsformer. For melk/storfe ligger de et halvt prosentpoeng under Landkreditt. De andre banktypene ligger omlag et halvt prosentpoeng over Landkreditt. Det samme gjelder også for melk kombinert med svin. For korn er det verdt å merke seg at forretningsbankene har lavere rentenivå enn Landkreditt, mens for kombinasjonen korn og svin, ligger statsbankene lavest tett fulgt av store sparebanker og Landkreditt.

Tabell 5.10 Rentesats fordelt etter driftsform og banktype på langsiktig gjeld, prosent beregnet rente

	Melk/ storfeslakt	Sau	Korn	Melk/ svin	Melk/ sau	Korn/ svin
Landkreditt	6,92	7,24	6,95	7,33	7,02	7,15
Store sparebanker	7,79	7,33	7,03	7,29	7,31	6,95
Lokale sparebanker	7,44	7,53	6,77	7,21	6,75	7,18
Statsbanker	6,35	6,30	5,94	6,82	6,56	6,70
Forretningsbanker	7,62	6,83	6,87	8,36	7,44	7,32
Andre	7,66		7,07	7,98	9,07	8,52
Gjennomsnitt	7,30	7,53	6,77	7,50	7,36	7,30

5.4.3 Alder

Tabell 5.11 viser at det er flest lån i aldersgruppene 35–44 år og 45–54 år. Det er i disse gruppene vi også finne flest deltakere i driftsgranskingene. Fordelingen av lån mellom banktypene i de forskjellige aldersklassene er ganske jevn med unntak av den yngste aldergruppen som har et høyt innslag av statsbanker.

Tabell 5.11 Fordeling av langsiktig gjeld etter banktype og alder, antall lån

	Inntil 35 år	35– 44 år	45– 54 år	55 år og eldre
Landkreditt	22	92	80	68
Store sparebanker	12	86	127	73
Lokale sparebanker	20	137	125	85
Statsbanker	27	156	156	87
Forretningsbanker	16	61	85	53
Andre	7	29	36	19
Sum	104	561	609	385

I gjennomsnitt stiger rentenivået med økende alder på bruker. Dette er kanskje litt uventet sett i forhold til at gjeldsnivået avtar med økende alder. En forklaring kan være at de yngste brukerne har størst lån, og det er dyrere med små lån enn med store (tabell 5.12). En annen forklaring kan være at unge brukere får bedre betingelser i enkelte banker.

Tabell 5.12 Rentesats langsiktig gjeld fordelt etter alder og banktype på langsiktig gjeld, % beregnet rente

	Inntil 35 år	35– 44 år	45– 54 år	55 år og eldre
Landkreditt	6,89	7,01	7,11	7,16
Store sparebanker	7,85	7,31	7,56	7,61
Lokale sparebanker	6,98	7,33	7,30	7,30
Statsbanker	6,44	6,29	6,26	6,82
Forretningsbanker	6,38	7,26	7,50	7,31
Andre	6,80	7,16	7,53	8,34
Gjennomsnitt	6,89	7,06	7,21	7,42

5.4.4 Gjeldsprosent

Grensene for gjeldsprosent er satt slik at antallet i gruppene blir noenlunde jevnt fordelt. De fleste brukene har gjeldsprosent over 50. Gjennomsnittlig gjeldsprosent for deltakerne i driftsgranskingene er 45 prosent. Siden det er mange deltakere uten langsiktig gjeld, vil de fleste i gruppen med langsiktig gjeld ha en høyere gjeldsprosent enn gjennomsnittet i driftsgranskingene.

Tabell 5.13 Fordeling av langsiktig gjeld etter banktype og gjeldsprosent, antall lån

	Inntil 30 %	30–50 %	50–72 %	72 % og høyere
Landkreditt	55	54	93	60
Store sparebanker	51	87	71	89
Lokale sparebanker	77	103	93	94
Statsbanker	98	137	97	94
Forretningsbanker	32	45	55	83
Andre	10	16	25	40
Sum	323	442	434	460

Sett i forhold til antall lån, har forretningsbankene og «Andre» en høyere andel av bruk med gjeldsprosent over 72. Statsbankene er overrepresentert i de to gruppene med lavest gjeldsprosent.

Tabell 5.14 Beregnet rentesats fordelt etter gjeldsprosent og banktype på langsiktig gjeld

	Inntil 30 %	30–50 %	50–72 %	Over 72 %
Landkreditt	6,53	6,95	7,06	7,20
Store sparebanker	7,64	7,19	7,37	7,78
Lokale sparebanker	7,09	7,20	7,27	7,38
Statsbanker	6,45	6,40	6,42	6,24
Forretningsbanker	6,88	7,01	7,48	7,38
Andre	7,17	8,60	6,37	7,80
Gjennomsnitt	6,96	7,23	7,00	7,30

På totalmaterialet stiger rentesatsen med økende gjeldsprosent, fra 6,96 prosent i gruppa med minst gjeld til 7,30 prosent i gruppa med mest gjeld. Når det gjelder de enkelte banktyper, er det for Landkreditt, små sparebanker, forretningsbanker og «Andre» at denne trenden er tydeligst. Ellers kan man legge merke til at Statsbankene har det klart laveste rentenivået i gruppen med høyest gjeldsprosent, og dette gjelder også for gruppen med lavest gjeldsprosent. Landkreditt har nest lavest rentesats for begge disse gruppene.

5.4.5 Rentesats etter størrelse på lånebeløp

Tabell 5.15 viser at rentesatsene i store og små sparebanker, samt forretningsbanker går ned med økning av lånesummen. Det vil si at det er dyrere med små lån enn større lån. For Landkreditt var det lånebeløp i størrelsesorden 150 000–400 000 som fikk den høyeste renten. For Landkreditt ligger rentenivået vel et halvt prosentpoeng lavere for de største lånene sammenlignet med de minste.

Tabell 5.15 Rentesats etter lånebeløp i kredittinstitusjonen

	< 150 000		150 000–400 000		> 400 000	
	antall	%	antall	%	antall	%
Landkreditt	85	6,51 %	64	7,15 %	113	7,05 %
Store sparebanker	75	8,27 %	80	8,04 %	143	7,39 %
Lokale sparebanker	83	7,84 %	95	7,67 %	189	7,22 %
Statsbanker	260	6,37 %	107	6,31 %	59	6,38 %
Forretningsbanker	79	8,82 %	45	7,59 %	91	7,20 %
Andre	67	8,09 %	20	8,41 %	4	
Gjennomsnitt	108	7,65 %	69	7,53 %	100	6,85 %

6 Kostnader ved bruk av driftskredittkonto

I denne driftskredittundersøkelsen har vi registrert betalte renter, betalte gebyrer og oppgitte rentesatser per 31. desember 2008. Det er benyttet kontoutskrift fra den enkelte bank som kilde for registreringene. Vi har sett gjennom undersøkelsen at det er store avvik i vilkår mellom de forskjellige bankene. Det er spesielt innskuddsrente som varierer mye. Det er også stor forskjell i behandling av kundene innen samme bank. Enkelte brukere har fordelsprogrammer av ulik art. Det kan være bedre vilkår som totalkunde, eller ved at man har innskudd over en gitt grense i banken.

Noen banker opererer med et fast gebyr per måned uavhengig av transaksjoner. Det har derfor vært vanskelig å sammenligne tilbudene fra bankene. I denne undersøkelsen har vi derfor konsentrert oss om renteutgifter og betalte omkostninger.

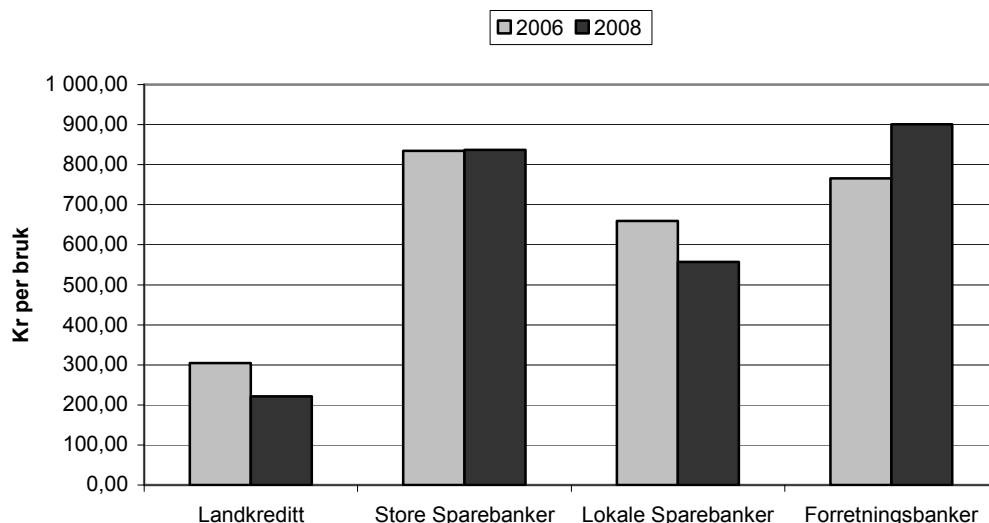
I kapittel 5 ble rentenivået for de forskjellige banktypene vurdert i forhold til andre variabler. I følgende kapittel vil vi se på gebyrer og renter på kontoen. Til slutt vil vi gjøre et par regneeksempler for kostnader ved bruk av driftskreditt for de ulike banktypene.

6.1 Gebyrer

Betalte gebyrer er oppgitt i kontoutskrifter fra den enkelte bank. Dette har selvsagt sammenheng med omsetning og antall transaksjoner. Det er statistisk sikker sammenheng mellom kredittramme og produksjonsinntekter, men det er ikke funnet sikker sammenheng mellom omsetning og gebyrer. Kredittrammen er derfor brukt som mål på omsetning.

Av figur 6.1 går det frem at Landkredittkundene har betalt vesentlig mindre i gebyr enn de andre bankenes kunder til tross for at kredittrammen er større enn for de andre banktypene. Rammen for Landkreditt er i snitt kr 352 000, mens rammen for de andre bankene ligger mellom kr 200 000 og 250 000. Gebyrnivået ligger noe høyere for de store sparebankene enn for de lokale sparebankene. Det er brukene med registrert driftskreditt og betalte gebyrer som er grunnlag for de presenterte resultatene.

Vi har også sammenliknet gebyrnivået i 2008 med gebyrnivået for 2006.

Figur 6.1 Gjennomsnittlig betalt gebyr for hver banktype

Av figuren går det fram at gjennomsnittlig betalt gebyr for Landkreditt er kr 221 i 2008, det er en nedgang på 27 prosent i forhold til 2006. For de store sparebankene ligger gebyrnivået på kr 837, samme nivå som ved forrige registrering. De lokale sparebankene gikk ned med 15 prosent og ligger nå på kr 557. Gjennomsnittlig gebyr for forretningsbanker gikk opp til kr 900, en økning på 17 prosent i forhold til 2006.

Variasjonen mellom enkeltbanker og enkeltbruk er imidlertid stor, og størrelsen på betalt gebyr varierer fra kr 0 i gebyr til nesten kr 4 500 for ett enkelt bruk.

6.2 Renteinntekter

Mange brukere benytter seg sjelden eller aldri av kreditten på driftskredittkontoen. Det kan skyldes at de foretrekker å bruke langsiktige lån med bedre betingelser, eller at de ikke har behov for driftskreditt. De har ofte innestående et betydelig beløp hele eller store deler av året på driftskredittkontoen. For denne gruppen er det viktig at også innskuddsbetingelsene er gode. Vi har her sett på de 288 brukene med innvilget kreditt og som har positiv saldo på driftskredittkontoen. I tillegg er det en gruppe brukere som ikke har kreditt på driftskontoen.

Tabell 6.1 Rentesatser for de forskjellige banktypene for driftskreditt konto med positiv balanse

Banktype	Antall	Balanse	Kredittgrense	Godskrevne renter	Betalte renter	Rentefot innskudd
Landkreditt	32	103 145	198 542	8 364	669	4,76
Store sparebanker	95	93 666	131 413	3 847	677	2,20
Lokale sparebanker	107	121 020	101 988	4 174	532	1,78
Forretningsbanker	54	175 653	107 069	2 809	1 322	1,54
Gjennomsnitt	288	120 255	123 375	4 276	743	2,20

Tabell 6.1 viser gjennomsnittlig balanse, kredittgrense, renteutgift og renteinntekter. Vi ser også at for alle banktypene har det vært gitt kreditt i deler av året da det også er registrert betalte renter. Landkreditt skiller seg ut med 4,76 prosent innskuddsrente. De andre banktypene varierer mellom 1,5 og 2,2 prosent innskuddsrente i gjennomsnitt ved oppgitte renter. Det er på innskuddsrente vi finner den største forskjellen mellom Landkreditt og de andre banktypene i gjennomsnitt enten vi bruker oppgitt eller beregnet rentenivå.

6.3 Rentemargin

Rentemarginen på driftskredittkontoen, eller differansen mellom innskudds- og lånerente, varierer mye mellom de forskjellige banktypene. I denne sammenligningen er det brukt oppgitte rentevilkår fra kontoutskrift på de 409 brukene med innvilget kreditt og oppgitt rentefot for kredit- og debetrenter.

Tabell 6.2 Rentemargin på driftskredittkonto, oppgitte renter

	Antall	Lånerente	Innskudds- rente	Rente- margin	Rente- margin 2006
Landkreditt	54	7,93	4,81	3,12	1,80
Store sparebanker	162	8,24	2,00	6,24	5,06
Lokale sparebanker	159	8,46	1,70	6,76	4,78
Forretningsbanker	32	8,10	1,89	6,21	4,76
Gjennomsnitt	407	8,18	2,60	5,58	4,10

Av tabell 6.2 går det fram at de lokale sparebankene har høyest rentemargin på driftskredittkonto, men forskjellen mellom bankkategoriene er små med unntak av Landkreditt. Deretter følger de store sparebankene og foretningsbanker. Landkreditt står i en særstilling med en rentemargin på 3,12 prosentpoeng. Dette er litt over 3 prosentpoeng lavere enn neste banktype, som er forretningsbanker. Vi ser at rentemarginen har økt med 1 til 2 prosentpoeng for alle bankkategoriene fra 2006.

6.4 Regneeksempler

Ut fra det som er kommet fram i kapittel 5 og kapittel 6, har vi laget noen regneeksempler på hva det koster å benytte seg av driftskreditt i forskjellige banktypene. Dette er gjort på grunnlag av oppgitte vilkår fra de aktuelle gruppene.

Tabell 6.3 Beregning av kostnader ved bruk av driftskredittkonto

	Sum kostnader ved oppgitt rente		
	Rente	Gebyr	Kostnad
Landkreditt	13 256	248	13 504
Store sparebanker	14 022	851	14 783
Lokale sparebanker	14 425	615	15 039
Forretningsbanker	12 616	875	13 491

I eksempelet er det brukt en gjennomsnittlig kreditt på kr 167 000 og registrert gjennomsnittlig gebyr for denne gruppen. Kr 167 000 er gjennomsnittlig kreditt for de 325 brukene med negativ saldo i balansen og som har registrert både betalte gebyrer og renter. Av tabell 6.3 går det fram at man kan spare litt over kr 1 500 ved det rimeligste alternativet i forhold til det dyreste forutsatt at vi bruker rentesatser fra kontoutskriftene. Benytter vi rentesatser fra beregninger på grunnlag av betalte renter, er potensialet noe større, litt over kr 2 000 per bruk og år. Dette er regnet ut fra gjennomsnittet. Er kreditten større, er det selvsagt enda større forskjeller. Eksempelet er gjort på bakgrunn av middeltall for grupper av banker. Forskjellene er enda større mellom enkeltbanker.

Differansen mellom den dyreste og den rimeligste banktypen minket fra år 2004 til 2006 med kr 500. Dette kan tyde på skjerpet konkurranse om landbrukskundene i markedet.

Tabell 6.4 Beregning av inntekter på driftskredittkonto

	Sum kostnader ved oppgitt rente		
	Rente	Gebyr	Inntekt
Landkreditt	4 886	159	4 727
Store sparebanker	2 258	818	1 440
Lokale sparebanker	1 832	479	1 354
Forretningsbanker	1 577	927	650

Vi har også sett på gjennomsnittsbruket med positiv saldo. Dette bruket hadde et gjennomsnittlig innskudd på kr 103 000, og det er registrerte gebyrer fra denne gruppen som er benyttet. Av tabell 6.4 går det fram at Landkreditt gir klart bedre utbytte på grunn av høyere innskuddsrente. Det er relativ liten forskjell mellom store og lokale sparebanker, mens forretningsbanker kommer dårligst ut med høyere gebyrer og lavere innskuddsrenter. Det er stor forskjell mellom enkeltbanker, noe som ikke kommer fram her. Tabellen viser at det er rundt kr 4 000 å tjene mellom rimeligste og dyreste alternativ også dersom driftskredittkontoen er positiv med snittbeløp fra driftsgranskingene størstedelen av året.

7 Leasing

7.1 Generelt om leasing

Leasing er en finansieringsform som kan sees på som en mellomting mellom leie- og lånefinansiering. Utleier, som ofte er en finansinstitusjon, underavdeling av bank eller forsikringsselskap, har eiendomsrett til leasingsobjektet, mens leasingtaker, eller leier, har bruksrett.

Traktorer og biler er vanlige leasingobjekter, men også produksjonsutstyr og løsøre kan være leasingfinansiert. I prinsippet kan enhver formuesgjenstand leasingfinansieres.

Det skilles mellom to typer leasing. Disse er: Operasjonell leasing som kjennetegnes ved at leasingavtalens lengde er kort, det vil si at leasingobjektet har en lang økonomisk levetid etter avtaleslutt, eller at leasingavtalen kan avsluttes av leasingtaker i kontraktperioden, og finansiell leasing som kjennetegnes ved en kontrakt som løper over det meste av leasingsobjektets levetid, og som ikke kan avsluttes i kontraktstiden, annet enn hvis leasingtaker ikke oppfyller avtalen. Operasjonell leasing er ikke aktuell i denne sammenheng.

Det finnes også to typer leasingavtaler - med restverdi og med full nedbetaling. Dersom kunden inngår leasingavtale med restverdi, skal gjenstanden leveres tilbake til restverdigarantisten etter avtalens utløp. Dette brukes ofte ved leasing av maskiner. Dersom det inngås en avtale med full nedbetaling, har kunden etter avtalens utløp tre alternativer: Kjøpe utstyret av finansieringsselskapet, fortsette leasingavtalen til en svært redusert leie (normalt 1 månedsleie per år) eller levere utstyret tilbake.

Leasing er en kilde til finansiering, og bør alltid sammenlignes med lån. Fordi leasingtakeren ikke behøver å betale direkte for objektet, er det som om man har en pengestrøm inn, som skal betales tilbake over leasingperioden. Alternativet er at man går til banken, låner beløpet, kjøper objektet, og betaler tilbake lånet i de etterfølgende år.

Ved en sammenligning av leasing, banklån og egenfinansiering, viser det seg som oftest at leasing gir den laveste etableringskostnaden.

Største fordelen med leasing er at man frigjør driftskapital og dermed oppnår større handlingsfrihet. Den gir en mulighet til å anskaffe nødvendige driftsmidler, uten å belaste egenkapitalen eller andre lånekilder.

Regnskapsmessig behandles leasingleie som en kostnad og ikke en investering, noe som gjør at leien (som i prinsippet består av rente og avdrag) kan utgiftsføres i sin helhet. Imidlertid kan ikke leasingobjektet balanseføres i regnskapet, noe som gjør at man mister muligheten til avskrivninger. Rentenivået på leasing knyttes gjerne opp til markedsrente.

Leasing og skatt

Leasing er generelt mest lønnsomt for foretak med høy marginalsatt. På et lån vil rentefradraget være maksimalt 28 prosent. For leasing er imidlertid både renter og avdrag fradragsberettiget, noe som betyr at en kan redusere bedriftens skatt.

Kostnader

Ved inngåelse av leasingavtale skal det betales startleie som er engangsbeløpet som må betales ved begynnelsen av leieperioden. I tillegg til startleien betales et etableringsgebyr. Man må også betale merverdiavgift på årsavgiften. Ved utløp av leieperioden returnerer man maskiner eller utstyr til forhandler, som vil foreta en takst. Hvis det skulle

vide seg at maskinen har større slitasje enn normalt, eventuelt at den har skader, må leasingtaker betale for det.

7.2 Leasing på driftsgranskingsbrukene

7.2.1 Generelt

I driftsgranskingene deltok i alt 861 driftsenheter i 2008. For 205 av disse brukene er det registrert leasingkontrakter tilknyttet jordbruksvirksomheten. Dette utgjør 23,8 prosent av alle bruk mot 17,8 prosent i 2006. I alt ble det betalt 17,7 mill. kr i leasing, det vil si kr 20 600 i middel for alle deltakere.

Det aller meste av leasing er maskiner og traktorer. For de 201 brukene med maskinleasing er snittkostnadene kr 87 700 per bruk. Det var også 4 bruk med leasing av inventar som betalte i snitt kr 23 900 for leasing. Vi har sett en stadig økning i leasingkontrakter i driftsgranskingsmaterialet. Det gjelder spesielt for maskiner. Det forekommer også leasing av bygninger og utstyr i mindre grad.

7.2.2 Leasing fordelt på ulike regioner

Leasing er mest utbredt i Nord-Norge. En tredjedel av driftsgranskingsbrukene i Nord-Norge har leasingkontrakter tilknyttet jordbruket, mens resten av landet ligger rundt 20 prosent. Grunnen til denne forskjellen kan være at landbruket i Nord-Norge har høy gjennomsnittlig gjeldsprosent, og således ikke har like lett tilgang på rimelige langsiktige lån.

Tabell 7.1 Leasing fordelt på regioner, antall bruk

	Antall bruk med maskinleasing	Antall bruk i driftsgranskingene	Andel bruk med leasing
Østlandet	69	334	21
Agder og Rogaland	31	125	25
Vestlandet	32	164	20
Trøndelag	29	129	22
Nord-Norge	40	109	37
Sum	201	861	23

Tabell 7.2 viser hvor mye leasingkostnader betyr for kostnadsbildet i jordbruket. Selv om det bare er en liten andel av brukerne som har leasingkontrakter i jordbruket, er kostnaden kr 20 500 i snitt for alle brukene i driftsgranskingene. Dette utgjør nesten 46 prosent av kostnaden til maskinleie og leasing i jordbruket.

Tabell 7.2 Fordeling mellom regionene, kr per bruk i driftsgranskingene

	Antall bruk i driftsgranskingene	Leasing av maskiner
Østlandet	334	19 594
Agder og Rogaland	125	18 121
Vestlandet	164	15 025
Trøndelag	129	21 671
Nord-Norge	109	32 627
Sum	861	20 471

Vi ser av tabell 7.3 at Agder og Rogaland har lavest kostnader til leasing i jordbruket. Det er verdt å merke seg at leasingskostnader per bruk i den region ligger på samme nivå som i 2006. 2/3 del av kostnadene til leasing i den region kommer fra Rogaland. I andre regioner har kostnader per bruk økt med 7 til 27 prosentpoeng, minst på Vestlandet, mest i Nord-Norge.

Tabell 7.3 Leasingskostnader i jordbruket, kr per bruk med leasing

	Leasing av maskiner, kroner	Antall leasing maskiner	Kr per bruk for bruk med leasing
Østlandet	6 544 426	69	94 847
Agder og Rogaland	2 265 158	31	73 070
Vestlandet	2 464 097	32	77 003
Trøndelag	2 795 545	29	96 398
Nord-Norge	3 556 332	40	88 908
Sum	17 625 558	201	87 689

7.2.3 Leasing i størrelsesgrupper

Det er de største brukene som benytter seg mest av leasing. I den største gruppen med bruk større enn 500 dekar, er gjennomsnittlig leasingskostnad i jordbruket kr 124 600. Leasingskostnaden for bruk under 100 dekar var kr 35 600. Det er økende leasingskostnad med økende areal og produksjonsomfang.

7.2.4 Annet

Ved undersøkelsen i 2006 var det de yngste brukerne som benyttet seg mest av leasing. Forskjellen mellom aldersgruppene har jevnet seg ut, i 2008 hadde de yngste brukerne leasingskostnad på kr 85 500 mens den eldste gruppen over 55 år hadde kr 91 100. Gruppen mellom 45 og 55 år hadde høyest gjennomsnittlig leasingskostnad på kr 96 700.

Vi finner leasingkontrakter innen de fleste driftsformer. Høyest leasingskostnad blant de presenterte driftsformene finnes i gruppen med korn- og svinproduksjon. Her er leasingskostnaden kr 120 700 per bruk. Lavest ligger sauebrukene med kr 50 500 i snitt per bruk. De andre driftsformene ligger rundt gjennomsnittet på kr 89 000 per bruk for de som har leasing.

Alle presenterte data om leasing gjelder for jordbruket. I driftsgranskingene deler vi inn næringsvirksomheten til gårdbrukerne i jordbruk, skogbruk, tilleggsnæring og annen næring. Tilleggsnæring er definert som næringsvirksomhet utenom jord- og skogbruk

knyttet til gårdens ressurser. Eksempel på tilleggsnæring er maskinkjøring for andre, utleie av gårdens bygninger og foredling av egne produkter. Annen næring er næringsvirksomhet som drives av gårdbruker hvor det ikke benyttes ressurser fra gårdsbruket. Eksempel er konsulentvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet etc.

Driftsgranskingene gir ikke svar hvor stort omfanget av leasing er på gårdsbrukene utenom jordbruket, da dette ikke er spesifisert. Kostnaden til maskinleie og leasing samlet i tilleggsnæring var imidlertid i 2008 kr 27 600 per bruk i snitt for 452 bruk. I 2006 var tilsvarende tall kr 22 500 fordelt på 406 bruk. For annen næring var kostnaden til maskinleie og leasing kr 58 400 per bruk for 26 bruk med annen næring. Tilsvarende tall for 2006 var kr 36 600 fordelt på 34 bruk. Privat leasing er ikke registrert i driftsgranskingene. Det er derfor grunn til å tro at omfanget av leasing blant landbruksbefolkningen er større enn det vi registrert i jordbruket spesielt.

Litteratur

- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 1997–2009. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 2007 og 2008 og budsjett for 2009*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo
- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 2009. *Totalgjeld for jordbruksbefolkningen*. Upublisert
- Haukås, Torbjørn, Hovland, Ivar 2004. *Gjeldsundersøkelse på bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet for 2003*. NILF-notat 2004:25, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- Haukås, Torbjørn, Hovland, Ivar og Rye, Siv Karin Paulsen 2005. *Driftskredittundersøkelse på bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet for 2004*. NILF-notat 2005:18, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- Haukås, Torbjørn, Hovland, Ivar, Olsen, Anastasia 2007. *Gjelds- og driftskredittundersøkelse på bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet for 2006*. NILF-notat 2007:18, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- KLF, 2005. Driftskreditt for landbruket. <http://www.kjottbransjen.no/?aid=9065704>.
- NILF, 2008. *Driftsgranskinger i jord- og skogbruk*. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- Norges Bank, 2008. Norske pengemarkedsrenter. http://www.norges-bank.no/Pages/Article___41607.aspx. Hentet 04.01.2010
- Norsk landbrukssamvirke, 2009. *Driftskreditt*. <http://www.landbruk.no>.